

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра технологічної і професійної освіти та загальнотехнічних
дисциплін

ВИТИНАНКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ
УЧНІВ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА
ТЕХНОЛОГІЙ

Кваліфікаційна робота
здобувача освітнього ступеня магістр
спеціальності: 014 Середня освіта,
освітньої програми: «Середня освіта: трудове
навчання та технології. Технічна та
комп'ютерна графіка»
Булай Марини Олександрівни

Керівник: к.п.н., доцент Яренчук Л.Г.

Рецензент: к.п.н., доцент Звєкова В.К.

Робота допущена до захисту на засіданні кафедри
технологічної, професійної освіти та загальнотехнічних дисциплін

протокол № 6 від «28» грудня 2021р.

Завідувач кафедри

Сторожова О.В.
(прізвище, ініціали)

Робота пройшла публічний захист на відкритому засіданні ЕК

«26» січня 2022р.

Оцінка 94 відмінно
(за стобальною шкалою) (за традиційною шкалою)

Голова ЕК

Судименко Л.В.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

до кваліфікаційної роботи «Витинанка як засіб розвитку естетичного смаку учнів на уроках трудового навчання та технологій»

Булай Марини Олександрівни - здобувача освітнього ступеня магістр спеціальності: 014 Середня освіта, 014.10 Трудове навчання та технології, освітньої програми: «Середня освіта: трудове навчання та технології. Технічна та комп'ютерна графіка»

Актуальність обраної теми визначається необхідністю виховання особистості дитини, здатної сприймати і перетворювати дійсність «за законами краси». Це можна здійснити різними шляхами, в тому числі і шляхом формування умінь і навичок в процесі занять художньою вишивкою на основі народних традицій, що дозволяють впливати на естетичне виховання школярів.

Народне декоративно-прикладне мистецтво активно впливає на формування художнього смаку дитини, збагачує професійне мистецтво. Творчість народних майстрів сприяє збереженню історично сформованих естетичних принципів і трудових умінь та навичок. Крайні традиції народного і декоративно-прикладного мистецтва збереглися і передавалися в кожному промислі як зразок смаку, національних особливостей, як частина культури народу.

Необхідність даного дослідження визначається і відсутністю на даному етапі в школах науково обґрунтованого змісту діяльності педагогів і учнів під час зайняття художньою вишивкою.

Метою дослідження є аналіз можливостей використання художньої витинанки на уроках трудового навчання та технологій для формування та розвитку естетичного смаку учнів.

Об'єктом дослідження є процес формування та розвитку естетичного смаку учнів.

Предметом магістерської роботи виступає аналіз застосування витинанки на уроках трудового навчання та технологій з метою розвитку та формування естетичного смаку учнів.

Аналіз філософських та мистецьких публікацій категорією смаку позначається особлива вроджена, притаманна в більшій чи меншій мірі будь-якій людині здатність бути естетичним суб'єктом, тобто здатність до естетичного сприйняття або / і творчості, естетичному акту, естетичного досвіду. Особливо естетично обдаровані особистості наділені високорозвиненим смаком від народження.

В нашому дослідженні естетичне виховання учнів представляє цілісний педагогічний процес взаємодії педагогів і вихованців, заснований на спеціально організованій діяльності, спрямованій на перетворення особистісного, діяльнісного та творчого компонентів естетичної культури. Структуру даного процесу становлять цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний і результативний компоненти.

Нами було проведено емпіричне дослідження розвитку естетичного смаку учнів Молодіжненського закладу середньої освіти. У якості об'єкту дослідження виступив естетичний смак учнів, суб'єктами дослідження стали 30 учнів 7-8 класів Молодіжненського закладу загальної середньої освіти.

В оцінці творів дітьми переважають предметно-функціональні та динамічні характеристики. У процесі визначення початкового рівня розвитку естетичного смаку особливу увагу було приділено аналізу творчих робіт, як відображенню естетичних уявлень дітей. У будь-якій дитячій роботі, так чи інакше, передано емоційний стан, емоційний відгук на тему у витинанні, але далеко не кожна дитина цілеспрямовано і усвідомлено використовує засоби художньої виразності. Як правило, діти інтуїтивно підбирають колірне і композиційне рішення.

Можна зробити висновок, що процес і результат виконання творчих робіт, співвіднесені з самооцінкою учнів, можуть так само сприяти визначенню рівня розвитку естетичного смаку. На основі результатів наведених вище тестів і аналізу творчих робіт учнів до кожного з критеріїв була розроблена система рівнів. Кожному рівню була дана характеристика і присвоєно числове вираження в балах.

З метою розвитку та формування естетичного смаку учнів було запропоновано внести деякі зміни до освітньої програми предмету «Трудове навчання та технології» шляхом введення у нього комплексу уроків з вивчення витинанки.

Комплекс уроків можна представити двома блоками: теоретичним та практичним. У рамках теоретичного блоку учні знайомляться з поняттям витинанки, вивчають традиції виконання витинанки у рідному краї, ознайомлюються з технікою виконання витинанки.

Subject-functional and dynamic characteristics predominate in the assessment of children's works. In the process of determining the initial level of development of aesthetic taste, special attention was paid to the analysis of creative works as a reflection of children's aesthetic ideas. In any children's work, one way or another, the emotional state is conveyed, the emotional response to the topic is cut out, but not every child purposefully and consciously uses the means of artistic expression. As a rule, children intuitively choose color and compositional solutions.

It can be concluded that the process and result of creative work, correlated with students' self-esteem, can also help determine the level of development of aesthetic taste. Based on the results of the above tests and analysis of students' creative work, a system of levels was developed for each of the criteria. Each level was given a characteristic and assigned a numerical expression in points.

In order to develop and form the aesthetic taste of students, it was proposed to make some changes to the educational program of the subject "Labor training and technology" by introducing a set of lessons to study vytynanka.

The set of lessons can be represented by two blocks: theoretical and practical. Within the theoretical block, students get acquainted with the concept of vytynanka, study the traditions of vytynanka in their native land, get acquainted with the technique of vytynanka.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	
1.1. Розвиток естетичного смаку: поняття, цілі, шляхи здійснення.....	6
1.2. Розвиток естетичного смаку учнів загальноосвітньої школи на уроках трудового навчання та технологій як педагогічна проблема.....	11
1.3. Діагностика рівню розвитку естетичного смаку учнів середньої школи.....	18
РОЗДІЛ 2. ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	
2.1. Навчальний предмет «Трудове навчання та технології» у розвитку естетичного смаку школярів.....	23
2.2. Форми, методи і засоби розвитку естетичного смаку учнів загальноосвітньої школи на уроках трудового навчання та технологій.....	28
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ШЛЯХОМ НАВЧАННЯ ВИТИНАННЮ	
3.1. Витинанка як здобуток народно-прикладного мистецтва в Україні	37
3.2. Методичні особливості навчання учнів витинанню як форми декоративно- прикладного мистецтва.....	45
3.3. Методична розробка уроку з виготовлення витинанки в контексті розвитку естетичного смаку	54
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність обраної теми визначається необхідністю виховання особистості дитини, здатної сприймати і перетворювати дійсність «за законами краси». Це можна здійснити різними шляхами, в тому числі і шляхом формування умінь і навичок в процесі занять художньою творчістю на основі народних традицій, що дозволяють впливати на естетичний розвиток здобувачів освіти на уроках трудового навчання та технологій [1, с. 41].

Народне декоративно-прикладне мистецтво активно впливає на формування художнього смаку дитини, збагачує професійне мистецтво. Творчість народних майстрів сприяє збереженню історично сформованих естетичних принципів і трудових умінь та навичок. Кращі традиції народного і декоративно-прикладного мистецтва збереглися і передавалися в кожному промислі як зразок смаку, національних особливостей, як частина культури народу [2, с.10].

Естетичне виховання на уроках трудового навчання та технологій - це один з аспектів комплексного підходу до розвитку естетичного смаку дитини, здійснення якого виступає найважливішою умовою підвищення ефективності педагогічного процесу [3, с.7].

Однак, слід зазначити, що естетичне освоєння дійсності не обмежується діяльністю людини лише у галузі мистецтва, бо воно присутнє у будь-якій творчій діяльності у тій чи іншій формі. Інакше кажучи, людина виступає художником коли вона безпосередньо виробляє твори мистецтва, а саме твори поезії, живопису чи музики. Естетичний початок закладено у самій людській праці, у її діяльності, змістом якої є перетворення навколишнього світу, життя і себе.

Розвиток естетичного смаку особистості починається у дитячому віці. Дуже складно формувати естетичні ідеали, художні якості та смак, коли вже сформувалася певна людська особистість. В цьому контексті, особливу увагу

слід звернути на розвиток естетичного смаку у школярів, починаючи з початкової школи. Таким чином, зростає роль вчителів, які, здійснюючи освітній процес, компетентно вирішують проблеми з розвитку естетичного смаку школярів.

У найзагальнішому вигляді, розвиток естетичного смаку можна визначити як цілеспрямований процес формування творчо активної особистості дитини, здатної сприймати та визначати прекрасне, трагічне, комічне, потворне в житті та мистецтві, жити та творити «за законами краси» [1,с.42].

Поняття «розвиток естетичного смаку» органічно пов'язане з поняттям «естетика», що походить з грецької від «естеза» - чуттєвий. Слово це як назва певної науки було застосовано вперше німецьким митцем-теоретиком Баумгартеном, у його праці «Естетика» ще у 1750 році. Саме з того часу «Естетика» стала галуззю відповідних наукових знань. Однак сама естетика з'явилася значно раніше, ще з глибокої давнини, коли на зорі цивілізації у людини з'явилася здатність відчувати і розуміти красу навколишніх предметів.

Розвиток естетичного смаку являє собою процес формування почуттів у, так званій, сфері прекрасного. Однак, в естетиці воно пов'язане не тільки з мистецтвом, а й з художнім відображенням дійсності у почуттях та свідомості людини, з її здатністю щодо розуміння прекрасного та відтворенням його у житті.

Естетичний розвиток являє собою процес цілеспрямованого становлення у дитини сутнісних сил, які забезпечують її активність щодо естетичного сприйняття, формування творчої уяви, а крім того емоційного переживання, і навіть формування духовно-естетичних потреб особистості.

Метою дослідження є аналіз можливостей використання художньої витинанки на уроках трудового навчання та технологій для формування та розвитку естетичного смаку учнів. Відповідно до мети, ставляться наступні **завдання**:

1. Визначити розуміння естетичного смаку як категорії у мистецтві;
2. Проаналізувати значення естетичного смаку у суспільстві;

3. Дослідити проблему формування естетичного смаку;
4. Визначити структуру та сутність естетичного виховання учнів;
5. Дослідити поняття декоративно-прикладного мистецтва у шкільній програмі та його роль у формуванні естетичного смаку учнів;
6. Проаналізувати організацію ознайомлення учнів з декоративно-прикладним мистецтвом;
7. Діагностувати рівень розвитку естетичного смаку учнів середньої школи;
8. Внести розробки з удосконалення уроків з вивчення витинанки як засобу формування естетичного смаку школярів.

Об'єкт дослідження - витинанка як засіб розвитку естетичного смаку учнів на уроках трудового навчання та технологій.

Предметом дослідження виступає аналіз застосування витинанки на уроках трудового навчання та технологій з метою розвитку естетичного смаку учнів.

Методи дослідження. Для вирішення окремих проблем в курсовій роботі були використані наступні методи:

1) Педагогічні методи: метод моделювання та систематизації використовується з метою організації уроків з вивчення витинанки та планування навчальної діяльності за темою;

2) Загальнонаукові методи: описовий метод, методи порівняння, аналізу, узагальнення, висновку - широко вживаються у першому та другому розділах дослідження при роботі з науковою та фаховою літературою з педагогіки, психології та мистецтва. Головною метою таких засобів є аналіз літературних та електронних джерел, отримання необхідної для дослідження інформації та її систематизація.

3) Методи гіпотези, порівняння, аналізу, синтезу, індукції, дедукції для вирішення окремих завдань педагогічного дослідження.

Джерельною базою дослідження стала фахова наукова література з обраної теми, критичні статті з формування естетичного смаку школярів,

загальні наукові публікації з теми, авторами яких є вітчизняні та закордонні науковці, а саме: Волинський В., Гуржій А., Козлакова Г., Зязюн І., Іваночко А., Кара-Васильєва Т., Коломієць Ю., Петрова О., Станкевич М., Тхоржевський Д. Ушкова Н., Фіцула М. та ін.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості введення розширеного вивчення витинанки у курс навчального предмету трудового навчання та технологій в загальноосвітній школі з метою формування та розвитку естетичного смаку учнів.

Структура роботи являє собою вступ, основну частину, складену з двох розділів, висновки, додатки та список використаної літератури. Загальний обсяг роботи складає 81 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Розвиток естетичного смаку: поняття, цілі, шляхи здійснення

Роль розвитку естетичного смаку у формуванні особистості, її всебічний розвиток важко переоцінити. Іще у давнину відзначали значення прекрасного у житті та діяльності людини. Таким чином, великий і різноманітний вплив мистецтва на людину сприймався, як найважливіший елемент краси та естетичного ставлення до дійсності. Мистецтво сприяє розвитку не тільки свідомості, а також впливає на розвиток почуттів особистості, формування її поглядів та переконань, грає велику роль у формуванні моральності, сприяє створенню умов до духовного піднесення людини [1, с.41].

Однак, слід зазначити, що естетичне освоєння дійсності не обмежується діяльністю людини лише у галузі мистецтва, бо воно присутнє у будь-якій творчій діяльності у тій чи іншій формі. Інакше кажучи, людина виступає художником коли вона безпосередньо виробляє твори мистецтва, а саме твори поезії, живопису чи музики. Естетичний початок закладено у самій людській праці, у її діяльності, змістом якої є перетворення навколишнього світу, життя і себе.

Розвиток естетичного смаку особистості починається у дитячому віці. Дуже складно формувати естетичні ідеали, художні якості та смак, коли вже сформувалася певна людська особистість. В цьому контексті, особливу увагу слід звернути на розвиток естетичного смаку у школярів, починаючи з початкової школи. Таким чином, зростає роль вчителів, які, здійснюючи освітній процес, компетентно вирішують проблеми з розвитку естетичного смаку школярів.

У найзагальнішому вигляді, розвиток естетичного смаку можна визначити як цілеспрямований процес формування творчо активної особистості дитини,

здатної сприймати та визначати прекрасне, трагічне, комічне, потворне в житті та мистецтві, жити та творити «за законами краси» [1,с.42].

У «Словнику з педагогіки» Г. М. Коджаспірової термін «розвиток естетичного смаку» описується так: вироблення та вдосконалення в кожній людині здатності сприймати, оцінювати, правильно розуміти, шанувати і створювати прекрасне в особистому житті та у мистецтві, брати активну участь у творчості, творенні за законами краси.

Поняття «розвиток естетичного смаку» органічно пов'язане з поняттям «естетика», що походить з грецької від «естеза» - чуттєвий. Слово це як назва певної науки було застосовано вперше німецьким митцем-теоретиком Баумгартеном, у його праці «Естетика» ще у 1750 році. Саме з того часу «Естетика» стала галуззю відповідних наукових знань. Однак сама естетика з'явилася значно раніше, ще з глибокої давнини, коли на зорі цивілізації у людини з'явилася здатність відчувати і розуміти красу навколишніх предметів.

Розвиток естетичного смаку являє собою процес формування почуттів у, так званій, сфері прекрасного. Однак, в естетиці воно пов'язане не тільки з мистецтвом, а й з художнім відображенням дійсності у почуттях та свідомості людини, з її здатністю щодо розуміння прекрасного та відтворенням його у житті. На думку І. Ф. Харламова, сутність розвитку естетичного смаку полягає в організації різноманітної діяльності учнів художньо-естетичного спрямування, а також формування у них здібностей щодо правильного розуміння та повноцінного сприйняття прекрасного у мистецтві та житті, а крім того, на формування в них естетичних понять, смаків та ідеалів, та на розвиток творчих задатків та обдарувань в галузі мистецтва.

Поняття «розвиток естетичного смаку» є найзагальнішим у теорії естетичного виховання, яке включає низку взаємо-залежних понять, таких як: естетичний розвиток, естетичний смак, естетичний ідеал, естетичне почуття, естетичне виховання [1, с.43].

Надамо коротке пояснення кожному з них.

Естетичний розвиток являє собою процес цілеспрямованого становлення у дитини сутнісних сил, які забезпечують її активність щодо естетичного сприйняття, формування творчої уяви, а крім того емоційного переживання, і навіть формування духовно-естетичних потреб особистості.

Поняття «естетичний смак» означає здатність людини до оцінки естетичних якостей предметів, явищ та ситуацій, де основним показником естетичного смаку - є естетичний ідеал особистості.

Щодо естетичного ідеалу, то це цілісний, соціально-зумовлений, конкретно-чуттєвий образ, що є втіленням уявлень та уподобань людини про досконалість краси природи, суспільства, людини та мистецтва.

Термін «естетичне почуття» означає суб'єктивне емоційне переживання особистості, її естетичне ставлення до оточуючих предметів та явищ. Естетичне почуття виявляється у духовній насолоді чи відразі, що відповідає особистому сприйняттю і оцінці предмета та його змісту і форми. Розвиток та виховання естетичного почуття спрямовано на формування у школярів естетичного ідеалу та засвоєння ними певних естетичних норм та оцінок.

Естетичне виховання – це один із напрямів педагогіки, головна мета якого навчити людину розуміти та цінувати прекрасне. Слово «естетика» в перекладі з давньогрецької означає «чуттєве сприйняття» і є вченням про зовнішню форму і внутрішній зміст прекрасної в природі, суспільному житті, внутрішньому світі людини. Естетичне виховання – це розвиток у людини здібності сприймати, цінувати, аналізувати та створювати прекрасне у повсякденні і мистецтві.

Г. С. Лабковська зазначає, що мета розвитку естетичного смаку полягає у формуванні та розвитку естетичної активності кожної особистості не тільки в певній художній діяльності, а насамперед, у практичному житті – у відношенні людини до оточуючого світу, до інших людей і до самої себе, до природи, звичаїв, особистої поведінки, до речей та до мистецтва.

Завданнями розвитку естетичного смаку є:

По-перше: формування естетичної свідомості, до складу якої входять знання з основ естетики, світової та рідної культури, здатність розуміти

прекрасне у мистецтві та народній художній творчості, природі, людині, а також уміння відрізнити все це від сурогату.

По-друге: формування естетичних почуттів, уподобань; педагогічно коректна протидія дезорієнтуючим впливам псевдокультури; розвиток здібностей та створення мотивацій (потреб, інтересів) до художньо-творчої діяльності.

По-третє: формування методів художньо-творчої діяльності; виявлення та підтримка обдарованих дітей: формування досвіду з естетичної організації докільця, праці, вчення з урахуванням естетичних потреб [1, с.44].

І. Ф. Харламов робить наголос на те, що розвиток естетичного смаку здійснюється насамперед за допомогою мистецтва, змістове наповнення якого має охоплювати навчання та залучення школярів до різних видів та жанрів мистецтва, а саме літератури, живопису, музики, образотворчого мистецтва, тощо. Саме цій меті сприяє включення до програми шкільного навчання української мови та літератури, трудового навчання, образотворчого мистецтва, технологій та музики. Провідною складовою розвитку естетичного смаку є також пізнання естетичного та прекрасного у житті, у оточуючому світі природи, у морально-особистісному образі та у повсякденній поведінці людини.

Не менш значною стороною змісту розвитку естетичного смаку є його направленість на розвиток особистості учня. Насамперед, необхідно формувати у дітей естетичні потреби у сфері мистецтва, у осягненні художньо-естетичних цінностей суспільства.

Головним елементом змісту розвитку естетичного смаку учнів є розвиток художніх сприйнятів. Ці сприйняття мають охоплювати значну сферу естетичних явищ. А саме: необхідно навчити школярів відчувати прекрасне у різних видах мистецтва, у оточуючому світі природи, у повсякденному житті та у діях людей.

Провідним компонентом розвитку естетичного смаку є оволодіння знаннями, пов'язаними з поняттям мистецтва та вмінням висловлювати свої думки, погляди та судження з питань художнього та естетичного відображення

дійсності. Це пов'язано з формування в учнів уявлень і понять про особливість відображення дійсності у різноманітних видах і жанрах мистецтва, вироблення вміння аналізувати зміст та морально-естетичні якості мистецтва та його спрямованість.

Значне місце у змісті розвитку естетичного смаку займає формування у дітей художнього смаку, що пов'язаний зі сприйняттям та переживанням прекрасного. Необхідно навчити школярів сприймати красу і гармонію справжнього витвору мистецтва, визначати художню вимогливість, і навіть прагнення підвищення культури та естетики поведінки.

Важливим змістовною складовою розвитку естетичного смаку є залучення школярів до художньої творчості, сприяння розвитку їх схильностей та здібностей до сприйняття музики, образотворчого мистецтва та творів літератури. Л. Н. Толстой висловлював переконання щодо різноманітності потреб у художній творчості у кожної дитини, які необхідно розвивати та використовувати з метою її виховання [1,с.45].

Таким чином, розвиток естетичного смаку має спрямовуватися на розкриття та осмислення громадянської основи мистецтва та сприяти формуванню в учнів суспільних поглядів та переконань, а також моральності.

В. І. Смирнов виокремлює такі шляхи здійснення розвитку естетичного смаку:

- естетичне виховання та освіту у навчальній діяльності, щодо занять з мови, художньої літератури, історії, музики, трудового навчання, образотворчого мистецтва та технологій у різноманітних видах та формах позанавчальної виховної роботи;

- заохочення дітей до художньо-творчої діяльності в установах культури, загальної та додаткової освіти, тощо.

Розвиток естетичного смаку сам по собі здійснюється тільки у поєднанні з усіма іншими видами навчання та виховання, якщо воно проводиться відповідально, повноцінно та без відриву від морального та естетичного виховання.

Інтеграційне поєднання естетичного та інтелектуального залежить від того, що естетичне ставлення особистості до дійсності базується на отриманні певних знань. Розвиток естетичного смаку невіддільний від таких інтелектуальних якостей як цікавість, допитливість. Мало того, і подальший розвиток естетичного сприйняття не може існувати без інтелектуальних елементів.

Рухи думки, різноманітні ідеї та сприйняття базуються на естетичному почутті, де воно є змістовним, тому що воно пов'язане із задоволенням від поняття змісту предмета, і є результатом своєрідного творчого пізнання.

Все шкільне навчання загалом має своїм спільним завданням сформувати гармонійно розвинену сучасну особистість. Кожен предмет шкільного навчання виконує свою специфічну навчально-пізнавальну функцію, а саме - дає знання у певній галузі, розвиває відповідні здібності, формує певні компетентності, розкриває перед школярами якийсь бік дійсності.

Таким чином, шкільна навчальна діяльність – один із шляхів з розвитку естетичного смаку школярів. Потенціал розвитку естетичного смаку школярів має багато навчальних дисциплін: образотворче мистецтво, музика, навколишній світ, літературне читання, витоки, а також трудове навчання та технології.

1.2. Розвиток естетичного смаку учнів загальноосвітньої школи як педагогічна проблема

Розвиток естетичного смаку учнів загальноосвітньої школи - важлива частина становлення особистості, розвитку дитини. Розуміння прекрасного, насолода мистецтвом (як предметами, так і процесом творіння) - без цього неможливо уявити собі всебічно розвинену особистість, виховання якої - мета педагогічного процесу. Діяльність учителя на уроках трудового навчання та технологій в цьому напрямку може докорінно вплинути на погляди і уявлення майбутнього члена суспільства, допомогти йому розвинути необхідні здібності та нахили [1, с.43].

Роль естетичного смаку у формуванні індивіда, його всебічному розвитку неможливо переоцінити. Ще у давнину було відзначено значення краси у життєдіяльності людини. Винятково великий і різноманітний вплив мистецтва на людську життєдіяльність як найважливішого елемента краси і естетичного відношення до дійсності. Мистецтво сприяє розвитку індивідуальної свідомості і почуттів кожної особистості, її переконань та поглядів. Крім того, мистецтво відіграє велику роль у формуванні особистої моральності, створює умови для індивідуального і особистого духовного піднесення кожної людини.

Таким чином, у естетичний розвиток можна визначити як ціленаправлений процес формування та розвитку творчо активної особистості, здатної до сприйняття та оцінки прекрасного, трагічного та комічного, як у повсякденному житті, так і у мистецтві. Воно допомагає людині жити і творити «за законами краси».

У «Словнику з педагогіки» термін «естетичний розвиток» пояснюється так: створення і вдосконалення в людині якості, щодо здатності сприймати, вірно розуміти, цінувати, а також створювати прекрасне як у житті, так і у мистецтві, що дозволяє активно брати участь у творчій діяльності та творенні за законами краси.

Поняття «естетичний розвиток» органічно пов'язане з поняттям «естетика», що походить від грецького слова «естезис» - чуттєвий. «Естетика» - в якості назви цілої науки було застосовано німецьким теоретиком мистецтва Баумгартеном. Його праця «Естетика» була опублікована у 1750 році. З того часу естетика стала цілою галуззю наукових знань. Але сама естетика з'явилася на багато раніше: її витoki сягають глибокої давнини. Вже на зорі цивілізації у людини розвинулася здатність відчувати красу навколишніх предметів.

Естетичний розвиток позначає процес формування почуттів в області прекрасного. Але в естетиці це прекрасне пов'язане з мистецтвом, з художнім відображенням дійсності у свідомості і почуттях людини, з її здатністю розуміти прекрасне, слідувати йому в житті і творити його. У цьому сенсі сутність естетичного розвитку полягає в організації різноманітної художньо-

естетичної діяльності учнів, спрямованої на формування у них здібностей повноцінного сприйняття і правильного розуміння прекрасного в мистецтві і житті, на вироблення естетичних понять, смаків і ідеалів, а також розвиток творчих задатків і обдарувань в галузі мистецтва.

Поняття «естетичний розвиток» є найбільш загальним в теорії розвитку естетичного смаку. Воно включає в себе ряд залежних від нього понять. Серед них слід відзначити: естетичний розвиток, естетичний смак, естетичний ідеал, естетичне почуття.

Естетичний розвиток - процес цілеспрямованого становлення в дитині сутнісних сил, що забезпечують активність естетичного сприйняття, творчої уяви, емоційного переживання, а також формування духовних потреб [6, с.19].

Естетичний смак - здатність людини до оцінки предметів, явищ, ситуацій з точки зору їх естетичних якостей. Істотним компонентом в прояві смаку є естетичний ідеал [6, с.21].

Естетичний ідеал - цілісний, соціально обумовлений, конкретно-чуттєвий образ, який є втіленням уявлень людей про досконалість краси в природі, суспільстві, людині, мистецтві [6, с.23].

Естетичне почуття - суб'єктивне емоційне переживання естетичного ставлення до предметів і явищ навколишнього світу. Естетичне почуття виражається в духовній насолоді або відразі, що супроводжує сприйняття і оцінку предмета в єдності його змісту і форми. Розвиток і виховання естетичного почуття направлено на формування у вихованців естетичного ідеалу і засвоєння ними естетичних норм і оцінок [6, с.26].

Г. С. Лабковська зазначає, що мета естетичного розвитку полягає у розвитку естетичної активності особистості не тільки в художній діяльності, але перш за все, в практичному житті - відношення людини до природи, до інших людей і до самої себе, до звичаїв, форм поведінки, до світу речей, що оточують людину, нарешті, до мистецтва.

Завданнями естетичного розвитку є:

1. Формування естетичної свідомості, що включає в себе сукупність знань з основ естетики, світової та вітчизняної культури, здатність розуміти і відрізнити справді прекрасне в мистецтві, народній художній творчості, природі, людині від сурогату.

2. Формування естетичних почуттів, смаків; педагогічно коректна протидія дезорієнтує впливам псевдокультури; розвиток мотивацій (потреб, інтересів) і здібностей до художньо-творчої діяльності.

3. Формування способів художньо-творчої діяльності; підтримка обдарованих дітей: вироблення досвіду (умінь і навичок) організації середовища проживання, праці, навчання з урахуванням естетичних норм і потреб [6, с.38].

І. Ф. Харламов підкреслює, що, оскільки естетичний розвиток здійснюється насамперед за допомогою мистецтва, його зміст повинен охоплювати вивчення і прилучення учнів до різних видів і жанрів мистецтва - до літератури, музики, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Саме цій меті служить включення у програму шкільного навчання української мови і літератури, трудового навчання та технологій, образотворчого мистецтва та музики. Істотною стороною естетичного розвитку є також пізнання прекрасного в житті, в природі, в моральному образі та поведінці людини.

Не менш важливою стороною змісту естетичного розвитку є його спрямованість на особистісний розвиток учнів. Перш за все, необхідно формувати в учнів естетичні потреб в області мистецтва, в осягненні художніх цінностей суспільства. Найважливішим елементом змісту естетичного розвитку є розвиток в учнів художнього сприйняття. Ці сприйняття повинні охоплювати широку сферу естетичних явищ. Зокрема, необхідно навчити школярів сприймати прекрасне у різних видах мистецтва, в природі, в нашому житті і в поведінці людей.

Істотним компонентом естетичного розвитку є оволодіння знаннями, пов'язаними з розумінням мистецтва і умінням висловлювати свої судження (погляди) з питань художнього відображення дійсності. З цим пов'язане

формування в учнів понять про специфіку відображення цієї дійсності в різних видах і жанрах мистецтва, виробленню вміння аналізувати зміст і морально-естетичну спрямованість мистецтва.

Велике місце в змісті естетичного розвитку займає формування в учнів художнього та естетичного смаку, пов'язаного зі сприйняттям і переживанням прекрасного. Потрібно навчити школярів відчувати красу і гармонію справжнього твору мистецтва, виявляти художню вимогливість, а також прагнення до підвищення культури поведінки.

Важливим змістовним компонентом естетичного розвитку є прилучення учнів до художньої творчості, розвиток їх нахилів та здібностей до музики, образотворчого мистецтва, декоративно-прикладного мистецтва та літератури [17, с.35].

Естетичний розвиток є частиною загальноосвітньої системи і тісно пов'язане з духовно-моральним, пізнавальним, патріотичним напрямками. Б.Т. Ліхачов вважає, що естетичний розвиток має ґрунтуватися на наступних принципах:

1. Естетичний принцип учнівської життєдіяльності та естетична організація колективної діяльності.

2. Загальність і сталість естетичного розвитку. Даний принцип означає, що естетичний розвиток має вплинути на всі сфери життя дитини, у всіх вікових періодах.

3. Нерозривний зв'язок естетичного і морального розвитку.

4. Комплексний вплив і взаємодія різноманітних видів мистецтва.

5. Творча самодіяльність учнів. Кожна особистість з дитинства прагне до самоствердження [10, с. 33].

Основними принципами естетичного розвитку є також [10, с. 36]:

- гуманістична спрямованість розвитку;
- природосообразність;
- культуросообразність;
- єдність, узгодженість і наступність у розвитку;

- спрямованість у розвитку соціальної та культурної компетентності.

Головними методологічними підходами в процесі естетичного розвитку учнів є наступне [13, с.45]:

Особистісно-орієнтований підхід. Теоретичні та методичні основи цього підходу були розроблені такими вченими, як Є.В. Бондаревська, О.С. Газман, І.С. Якиманська. Даний підхід дозволяє враховувати не тільки індивідуально-вікових особливостей учнів, а й їх емоційно-психічний стан, що особливо важливо при вирішенні проблем естетичного розвитку.

Діяльнісний підхід. Основи даного підходу в психології заклав А.Н. Леонтьєв. Саме за допомогою діяльності дитина реалізує свої відносини до природи і суспільства. За допомогою грамотного підбору творів мистецтва, багатства і різноманітності тем навчального матеріалу чиниться потужний вплив на інтелектуальний і емоційний розвиток естетичного ідеалу і смаку школярів.

Діяльнісний підхід до естетичного розвитку учнів заснований на соціально-культурних відносинах і задоволенні естетичних потреб учнів, що дозволяє забезпечити стійку мотивацію до спілкування з мистецтвом і виробництвом товарів творчості [16, с.21].

Середовищної підхід. Цей підхід вимагає опосередкованого управління «Через середу» процесами розвитку і формування індивіда, в тому числі естетичного розвитку особистості дитини. «Привабливість образу уроку багато в чому пов'язується з тим, що концептуально він складає тимчасову середу перебування учня. При цьому необхідно оточити учня турботою, задовольнивши його основні естетичні запити предметно-просторових, пізнавальних, евристичних, технічних, мовних, позиційні можливості» [16, с. 51].

Культурологічний підхід сприяє вирішенню комплексу основних завдань:

- оволодіння учнями культурою своєї народної культури як умова інтеграції в інші культури;
- формування в учнів уявлення про різноманітність культур у світі;
- розвиток позитивних відносин до культурних відмінностей;

- створення умов для інтеграції учнів в культури інших народів та ін.

Естетичний розвиток має являти собою цілеспрямовано організоване життя дитини в контексті культури, і головним у цьому процесі повинен бути педагог-вихователь як «пред'явник культури».

Доцільність реалізації аксіологічного підходу обґрунтована у працях В.А. Сластьоніна, Н.Д. Никандрової І.Ф. Ісаєва та ін. Даний підхід передбачає вивчення явищ і предметів виходячи з їх цінності для виховання і розвитку індивіда [15, с.66].

Аксіологічний підхід відіграє важливу роль в естетичному розвитку учнів, оскільки ціннісні орієнтації є найважливішими елементами внутрішньої структури індивіда, закріплені його життєвим досвідом. Ціннісні орієнтації виражають виборчі відносини особистості або спільності до матеріальних і духовних цінностей суспільства [16, с.48].

Завдання з естетичного розвитку специфічно вирішуються в процесі освоєння предметів навчального плану. Велике значення естетичному розвитку учнів надавав А. С. Макаренко, який помітив: «як важливо пробудити у дітей і підлітків прагнення створювати красу всюди, де вони проводять свій час, займаються справою або відпочивають, залучати до того, щоб вони створювали естетичну обстановку в школі, в класі, в квартирі» [15, с. 33].

Потрібно відзначити, що серед різноманітних засобів по естетичному розвитку дітей особливий інтерес представляє мистецтво. Для «розвитку людської чутливості немає іншого шляху, крім розвитку смаку на скарби світового мистецтва» [20 с. 76]. Саме це і складає, на думку Е.В. Ільєнкова, сутність естетичного розвитку.

Значення мистецтва у естетичному розвитку не викликає сумнівів, так як воно є власне його суттю. Своєрідність мистецтва обумовлено його предметом, змістом, соціальною функцією і способом відображення дійсності. У процесі спілкування учня з явищами мистецтва накопичуються різноманітні естетичні враження.

Ознайомлення з явищем мистецтва робить учня відразу естетично розвиненим, але досвід естетичних переживань пам'ятається довго, і йому хочеться заново відчувати знайомі емоції, які відчував від зустрічі з прекрасним. «Тільки справжнє мистецтво виховує, але при цьому людина з великими здібностями може проникнутись співтворчістю і творчістю» [25, с.89]. Життєвий досвід дітей на різних стадіях їх розвитку настільки обмежений, що вони не скоро набувають здатність виділяти із загальної маси власні естетичні явища. Завдання педагогів полягає в тому, щоб виховати у школярів уміння насолоджуватися мистецтвом, розвинути естетичні потреби, інтереси, довести їх до ступеня естетичного смаку, а потім і ідеалу.

1.3. Діагностика рівню розвитку естетичного смаку учнів середньої школи

Завдання розвитку естетичного смаку є основним у курсі трудового навчання та технологій. При оцінці результатів освоєння освітньої програми або будь-якого з її блоків виникає питання, як визначити вплив творчих занять на процесі формування естетичного смаку учнів, як діагностувати зміни і відстежувати результати.

Нами було проведено емпіричне дослідження розвитку естетичного смаку учнів Молодіжненському закладі загальної середньої освіти. У якості об'єкту дослідження виступив естетичний смак учнів, суб'єктами дослідження стали 30 учнів 7-8 класів.

На початковому етапі дослідження вивчалися наукові праці і думки різних авторів із зазначеної теми. Було відзначено, що проблема діагностики рівня розвитку естетичного смаку розглядається сучасними дослідниками в складі діагностики естетичної вихованості учнів і при визначенні результативності освоєння програм з предметів художньо-естетичного циклу. Спроби розробити

критерії діагностики ґрунтуються на виявленні областей, в яких спостерігаються прояви естетичного смаку [14, с.49].

Багато авторів відзначають взаємозв'язок естетичного смаку і емоційного відгуку на ті чи інші явища дійсності. Ступінь розвиненості естетичного смаку як оціночної здатності проявляється в обґрунтованості, усвідомленості і логіці оцінки тих чи інших естетичних явищ.

Виходячи з вище сказаного, можна виділити три критерії, оцінюючи які можна виявити рівень розвитку естетичного смаку. До них ми віднесли емоційний відгук, естетичне судження, обґрунтованість оцінки. В якості методів діагностики використовувалися тестування, усне опитування, аналіз творчих робіт учнів.

Рівень розвитку естетичного смаку виявлявся відповідно до наведених вище критеріїв. Учням пропонувалося два типи тестів. У першому пропонувалося письмово відповісти на питання про те, що таке «краса», «прекрасне», «мистецтво», висловити і обґрунтувати свої переваги у витинанні. Найбільше труднощів цей тест викликав у сьомикласників [18, с.61].

Виниклі труднощі в першу чергу були пов'язані з тим, що відповідати треба було в письмовій формі, тому деяких дітей доводилося додатково опитувати усно. Давати визначення запропонованим в тесті поняттям теж виявилось справою нелегкою. Визначення поняття «мистецтво» викликало найбільше труднощів. Всі діти, які проходили тестування висловили свої переваги в витинанні, але обґрунтувати їх вдалося не багатьом, переважають відповіді «мені так подобається» без подальшого детального пояснення причин.

Труднощі при вирішенні даного тесту, на наш погляд, були пов'язані ще і з тим, що не було запропоновано можливих варіантів відповіді. Для уточнення даних по критеріям естетичного судження і логічної обґрунтованості було проведено друге тестування під назвою «Я обираю». Цей тест припускав вибір теми майбутньої творчої роботи по одному з розділів освітньої програми. Учням пропонувалося вибрати тему з перерахованих в тесті або запропонувати свою і обґрунтувати свій вибір, зазначивши відповідні варіанти відповіді.

Серед варіантів були відповіді:

- Вибрати таку тему, бо це легше виготовити;
- Мені подобається ця тема;
- Тому, що вийде гарна робота, нею будуть всі милуватися
- Тому що хотів (хотіла) поділитися красою
- Тому, що цю тему вибрав мій друг (подруга)

Вибирати можна було як один, так і кілька варіантів, а так само пропонувати свої. Тест «Я обираю» виявився більш інформативним, відповіді містили більшу кількість своїх варіантів, що дозволило з'ясувати характер естетичних суджень учнів, уточнити ступінь обґрунтованості естетичних уподобань, відстежити прояви емоційного відгуку.

Другий тип тестів був присвячений роботі з двома групами зображень. До першої групи увійшли зображення героїв мультфільмів, аніме, і інші картинки, які, як правило, дуже подобаються дітям шкільного віку і користуються у них осоловою популярністю. Другу групу зображень становили репродукції творів живопису і графіки, в основному портрети, анімалістика і побутові сцени. Одне тестове завдання містило чотири картинки з першої або другої групи зображень.

Тест був спрямований на визначення характеру емоційного відгуку, викликаного тим чи іншим твором образотворчого мистецтва, але виявився дуже показовим за всіма трьома критеріями діагностики.

Результати тестів з зображеннями показали, що, всупереч очікуванням, модні і улюблені всіма образи мультперсонажей практично не оцінюються дітьми з естетичної точки зору. Вибір того чи іншого зображення з групи «улюблених дітьми» з естетичної точки зору обґрунтували троє опитаних з групи. Їх відповіді стосувалися обґрунтованого вибору картинок з аніме і коміксів про супергероїв. Всі троє вважали за краще зображення персонажів, які були пропорційно наближені до реальних людей і пояснили, що порушення пропорцій (занадто великі очі, величезна голова на занадто тонкому тілі тощо) їм неприємна, воно їх відштовхує і лякає. Решта дітей обмежилися короткими

відповідями з розряду «це всім подобається», «це круто» або набором сленгових слів, значення яких так і не змогли пояснити.

Особливості низького і середнього рівня були виявлені на основі інформації, зібраної в ході тестів і аналізу робіт, високий було охарактеризовано як якийсь ідеал, до якого потрібно прагнути. Таким чином, була складена таблиця, дані якої дозволяють визначити рівень розвитку естетичного смаку учнів на прикладі оцінки учнями творів образотворчого мистецтва і власних творчих робіт [19, с.11].

Таблиця 1.

Рівні розвитку естетичного смаку учнів

Рівні розвитку		Критерії оцінки рівню розвитку естетичного смаку			Кількість балів
		Емоційний відгук	Естетичне судження	Аргументованість естетичної оцінки	
Низький	Емоційна реакція відсутня або носить невизначений характер, виражена 2-3 словами.	Обмежене естетичне судження на рівні «красиво-некрасиво», «подобається-не подобається»	Відсутність обґрунтування причин оцінки творів мистецтва та власних творчих робіт. Відсутність уявлень про ідеал, критерії естетичної оцінки	1	
Середній	Спроби визначити настрої твору мистецтва на прохання педагога або самостійно. Передача настрою у власних творчих роботах, їх емоційна оцінка.	Спроби естетичної оцінки творів мистецтва та власних творчих робіт на основі знань і особистого досвіду, які виражаються словесно з опорою на естетичні категорії або слова, які їх замінюють.	Інтуїтивна оцінка естетичних якостей творів мистецтва і власних творчих робіт. Логічне обґрунтування цієї оцінки «заднім числом», на основі питань педагога.	2	
Високий	Самостійне, обґрунтоване	Застосування в промові	Чіткий причинно-наслідковий	3	

		визначення настрою, емоційного стану твору мистецтва. Цілеспрямований вираз емоцій у власних творчих роботах за допомогою обґрунтованого відбору і використання засобів художественної виразності.	естетичних понять, розуміння їх значення. Наявність чіткої системи критеріїв естетичної оцінки творів мистецтва та власних творчих робіт.	зв'язок оціночних висловлювань. Обґрунтований вибір засобів художньої виразності при створенні творчих робіт.	
--	--	--	---	---	--

Дані таблиці були застосовані для діагностики початкового рівня розвитку естетичного смаку учнів 7-8 класів . Відповідно до критеріїв та рівнів, представлених в таблиці, була складена приблизна діагностична карта, що дозволяє визначити загальний рівень естетичного смаку кожного учня окремо і всієї групи в цілому.

Отримані дані дозволили визначити загальний початковий рівень розвитку естетичного смаку учнів. У 30% учнів рівень розвитку естетичного смаку низький, у решти 70% середній або наближений до середнього.

Отримані результати дослідження актуалізують необхідність введення уроків, спрямованих на формування естетичного смаку учнів. Такими уроками можуть бути заняття трудового навчання та технологій із вивчення витинанки.

РОЗДІЛ 2. ДИДАКТИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

2.1. Навчальний предмет «Трудове навчання та технології» у розвитку естетичного смаку школярів

Розвиток естетичного смаку школярів загальноосвітньої школи на уроках трудового навчання та технологій має всі характеристики педагогічного процесу. У зв'язку з цим, доцільно при визначенні його сутнісних характеристик спиратися на характеристики педагогічного процесу. Тому ми будемо дотримуватися поняття процесу педагогічного, даного Ю.К. Бабанським, що визначає його як цілісний процес здійснення виховання в його широкому сенсі шляхом забезпечення єдності навчання і виховання (в його вузькому сенсі). [14, с. 33]

Численні підходи до визначення завдань естетичного виховання показують, що головне місце серед них займають наступні:

- 1) розвиток естетичного ставлення до дійсності і мистецтва;
- 2) розвиток естетичних почуттів;
- 3) розвиток естетичних інтересів і потреб;
- 4) розвиток естетичного смаку;
- 5) формування естетичних поглядів і переконань;
- 6) формування естетичного ідеалу;
- 7) розвиток навичок і вмінь естетичної діяльності та ін.

Призначенням цільового компонента досліджуваного процесу є визначення кінцевого результату педагогічної взаємодії при його здійсненні. Серед принципів естетичного розвитку учнів можна виділити:

- загальні - науковість, системність і цілісність, систематичність і послідовність, зв'язок теорії з практикою, оптимальне поєднання репродуктивної і продуктивної діяльності;

- а також специфічні - інтегративність, адекватність змісту підготовки вимогам сучасного суспільства, варіативність, алгоритмічність, тощо.

Функцією змістовного компонента досліджуваного педагогічного процесу є виконання ним ролі предмета пізнавальної та естетичної діяльності учнів, об'єкта їх творчої діяльності та засоби управління їх розвитком. Організаційно-діяльнісний компонент розвитку естетичного смаку учнів на уроках трудового навчання та технологій передбачає характеристику методів, засобів і форм організації педагогічної взаємодії, які використовуються для вирішення завдань даного процесу. Даний компонент виконує функцію передачі реалізованого процесу.

Специфіка розвитку естетичного смаку учнів на уроках трудового навчання та технологій змушує видозмінити традиційну класифікацію і виділити в якості основних методи:

- переконання (зараження);
- залучення в естетичну діяльність;
- організація розвиваючої естетичної ситуації;
- стимулювання;
- саморозвиток і самовдосконалення.

Під методом залучення в естетичну діяльність розуміється процес залучення людей до створення естетичних і художніх цінностей в різних сферах життя. Цей метод дозволяє виробити в учнів стійкі естетичні навички, звички, формує і розвиває естетичні та художні потреби, здібності, смак.

Дозвілля учнів є важливою формою розвитку естетичного смаку учнів і визначається як частина вільного часу, яка залишається від навчання, творчості, громадської роботи та йде на естетичний і фізичний розвиток особистості, на відпочинок. Навчальний процес в сучасній школі вимагає від учня інтенсивної напруги його інтелектуальних сил, внаслідок чого учню необхідна велика емоційна розрядка. А для того, щоб дозвілля могло служити стимулом активізації емоцій учнів, воно повинно бути максимально естетизованим.

Резюмуючи вищевикладене, відзначимо, що розвитку естетичного смаку учнів представляє цілісний педагогічний процес взаємодії педагогів і школярів, заснований на спеціально організованій діяльності, спрямованій на перетворення особистісного, діяльнісного та творчого компонентів естетичної культури. Структуру даного процесу становлять цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний і результативний компоненти. Специфіку естетичного виховання учнів становлять такі особливості, як:

- 1) яскраво виражена соціальна спрямованість;
- 2) врахування особливостей розвитку і становлення учнів як особливої соціальної групи;
- 3) подвійність процесу соціалізації, що визначає два рівня розвитку естетичного свідомості учнів [21, с.47].

Народне декоративно-прикладне мистецтво, яке складовим модулем предмета «трудове навчання та технології» - один з важливих засобів художнього розвитку дітей шкільного віку. Декоративна прикладна творчість - один з видів пластичного мистецтва, яке несе естетичну складову. Народне декоративно-прикладне мистецтво визначається як вид мистецтва, спрямований на створення художніх виробів, що мають практичне призначення в громадському і приватному побуті, і художню обробку утилітарних предметів (побуту, меблів, тканини, знарядь праці, одягу, тощо). На відміну від інших видів воно має саме пряме відношення до традицій народної культури, оскільки в ньому міститься весь потенціал народу, що склався століттями і передається з покоління в покоління. Декоративно-прикладне мистецтво - багатофункціональне явище. Практична, обрядова, естетична, ідейно-смілова, виховна функція декоративно-прикладного мистецтва знаходяться в нерозривній єдності. Однак основна функція виробу декоративно-прикладного мистецтва - бути корисними і красивими. Розуміння краси пов'язано зі стилем народного мистецтва, що є основоположним в мистецтві будь-якої нації [2, с.18].

Сьогодні безліч речей, що відносяться до даного виду мистецтва, більше цінують за естетику, а функціональність стає другорядною. Декоративно-

прикладне мистецтво як і раніше має певне практичне призначення, але все ж воно носій традицій минулого, показник культури народу.

У кожного народу мистецтво розвивається в двох напрямках: сільські промисли і міські ремесла. Це об'єднує різні народності в їх художньо-культурному розвитку. Народне декоративно-прикладне мистецтво - складне явище історичної, соціологічної, етнографічної та національної художньої культур і в той же час найдемократичніше і доступне людині з дитинства. Його роль полягає у вихованні естетично розвиненої особистості та розвитку майбутньої культури людства. Будучи вираженням народної творчості, формою збереження і передачі його наступним поколінням, декоративно-прикладне мистецтво зберігає і передає традиції народної педагогіки, які спрямовані на розвиток дитячого декоративної творчості.

Можливості осмислення декоративно-прикладного мистецтва в шкільному віці пояснюються емоційно-чуттєвою сферою, яка бурхливо розвивається; уявою, наочно-образною пам'яттю і мисленням, які мають найбільшу пластичність і легко піддаються педагогічному впливу. У цьому віці проявляються внутрішній план діяльності, перші форми креативності та спроби створення і реалізації задуму [2, с.51].

У своїй роботі дитина, застосовуючи варіанти декоративного трактування, вчиться вигадувати і складати нові композиції на основі знайомих декоративних елементів візерунка, на основі дотримання певного ритму, симетрії, пропорційності елементів. Імпровізація виділяється як найбільш складне творче завдання, основу якої складають засвоєні навички та вміння, що дозволяють дитині за допомогою ритму, кольору, ритмічних одиниць імпровізувати за мотивами народної творчості, виходячи за межі традиційної художньої школи.

Таким чином, варіативність і імпровізація як способи існування народного мистецтва сприяють розвитку у дітей шкільного віку творчої уяви, фантазії і можливості в ігровій атмосфері відчувати себе частиною свого народу. Це дозволяє формувати початок системних знань з декоративно-прикладного мистецтва;

практично встановлювати зв'язок декору з призначенням речі, її конструкцією, формою і матеріалом, з якого вона виготовлена.

В школі багато виробів виготовляється саме з паперу, бо це найпоширеніший та зручний матеріал в роботі. Тому з ним працюють з початкової школи. Витинанка - одна з найпопулярніших робіт на уроках технологій. Дітям такий вид роботи припадає до душі. В своїй практиці я теж часто ним користуюсь.

Формування змісту технологічної діяльності учнів на уроках трудового навчання здійснюється саме на основі об'єктів проектної діяльності. Це дає змогу одночасно проектувати та виготовляти один і той самий виріб за допомогою різних основних та додаткових технологій, що є особливо зручним у класах, які не поділяються на групи. Саме при вивченні розділу «Основи проектування, матеріалознавства та технології обробки» у 7-8 класах, доцільно більше звернути увагу на вивчення витинанки, як способу оздоблення у побуті та самообслуговуванні. Це потрібно для того, щоб учні мали рівні можливості у виборі технологій із технічних і обслуговуючих видів праці [11, с.378].

На жаль, сьогодні традиції і знання, накопичені тисячоліттями на цій території народом, йдуть у небуття. Завдання держави і педагогічної громадськості - популяризувати культуру і традиції народу, адже культура і традиції народу, в яких укладені єдність і сила духу суспільства, мають потужний педагогічний вплив на розвиток культури особистості українського громадянина. Вони утворюють, виховують, навчають українській культурі людину незалежно від її віку, соціального стану, професії і т.п.

Підводячи підсумок вищевикладеного, зазначимо, що «входження» дитини в регіональну культуру через прилучення до декоративно-прикладного мистецтва сприяє художньо-естетичному розвитку особистості, яке неможливе без народного мистецтва, що виступає частиною художньої культури, перетвореної в народних образах, в яких тісно переплетені людський світ, світ природи, світ гармонії і краси.

Навчальний предмет «Трудове навчання та технології» має низку особливостей, що дозволяють формувати і розвивати естетичний смак. Серед

них необхідно виділити наступне: переважно творчий характер і різноманітність форм, видів навчально-пізнавальної діяльності.

Особливе місце на уроках трудового навчання та технологій у формуванні та розвитку естетичного смаку школярів займає, на думку Ю. К. Бабанського, застосування вчителем різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності. Він зазначає, що педагог має чималий арсенал засобів формування позитивного ставлення до праці (роз'яснення змісту і значення праці, постановка перспектив трудової діяльності, колективне рішення трудових задач, ігрові моменти і ін.). При цьому в учнів виникає бажання з'єднати в праці користь і красу, наприклад, красиво оформити кабінет, майстерню, ділянку [31, с.90].

Естетичне виховання в праці - це один з аспектів комплексного підходу до розвитку естетичного смаку, здійснення якого виступає найважливішою умовою підвищення ефективності педагогічного процесу. З точки зору І. П. Волкова, в навчальний процес уроків трудового навчання та технологій треба включати найрізноманітніші види праці, заохочуючи здобувачів освіти прояву творчості. Така різноманітність робіт, багатостороннє апробування своїх сил дозволяє виявити індивідуальні здібності кожного і забезпечити умови для розвитку, зробити процес навчання цікавим для дітей [33, с.9].

2.2. Форми, методи і засоби розвитку естетичного смаку учнів загальноосвітньої школи на уроках трудового навчання та технологій

Проблема розвитку естетичного смаку учнів загальноосвітньої школи на уроках трудового навчання та технологій – це проблема естетична, але вирішується вона в конкретному соціальному контексті. Творча людина - решаюча сила сучасного виробництва, бо в сучасному розумінні прогресу робиться ставка на вільний мозок, гнучке мислення, фантазію, інтуїцію.

Якість естетичного виховання школярів залежить від того, які методи навчання і виховання застосовуються. Видатними педагогами і психологами, були розроблені умови, принципи, критерії та методи навчання і виховання, що

дозволяють істотно підвищити якість естетичного виховання школярів. Однак, вдосконалення навчання знову ж передбачає другорядність естетичної спрямованості особистості. У той час, як повинні існувати методи, безпосередньо пов'язані з естетичним вихованням школярів [31, с.91].

Таким чином, естетичне виховання буде більш ефективним, за умови надання учням можливості самостійно «відкривати» закони краси і гармонії і застосовувати їх в процесі своєї творчої діяльності. Таким чином, проводиться більш якісне отримання і засвоєння знань, а також, розвиток кругозору учнів і виховання почуттів. Досягти цього допомагають естетичні враження, що розвивають мозок, що забезпечують його стійкість, повноту і гармонійність його функціонування; здатність до естетичних сприйняттям і переживанням стимулює свободу і яскравість асоціацій, неординарність бачення і мислення [24, с.51].

Тому не тільки гуманістичні установки, але і прагматичні, ділові міркування змусять суспільство думати про створення умов, що стимулюють максимальну віддачу людини у творчій сфері. Не тільки турбота про прекрасне і гармонії, а й міркування користі, вигоди, процвітання змушують вважати організацію системи дієвого естетичного виховання одним із першочергових завдань сучасного суспільства [19, с.33].

Естетичний розвиток відточує безпосередньо - естетичну область свідомості: естетичний смак, ціннісні орієнтації, ідеали, установки, критерії. Однак воно захоплює в поле свого впливу і всю особистість. У роботах Б.В. Сафронова, І.А. Масеева мети і завдання естетичного виховання складаються в формуванні активної творчої особистості, які прагнуть до створення прекрасного у всіх сферах життя - до звершення піднесених справ і героїчних вчинків, до створення красивих речей і високохудожніх творів мистецтва. Ці цілі і завдання будуть поширюватися і на процес формування естетичного смаку, як частини естетичного розвитку.

Будучи найважливішим засобом передачі всього накопиченого людством естетичного досвіду від покоління до покоління, естетичний смак виконує свої

специфічні завдання. По-перше, він починається зі створення певного запасу елементарних естетичних знань і вражень, без яких не можуть виникнути схильність, тяга, інтерес до естетично значимим предметів і явищ. Різномісність і багатство знань про естетичне освоєння людиною природи, про самого себе, про світ художніх цінностей - основа формування широких інтересів, потреб і здібностей, які проявляються в тому, що їх володар у всіх способах життєдіяльності поводить як естетично витворюючи особистість.

Активна взаємодія з навколишнім середовищем, в результаті якого суб'єкт перетворює оточення відповідно до своїх внутрішніх ідеалами, неможливо, якщо людина не володіє необхідними для цього знаннями і вміннями. У свою чергу, естетичний смак розкривається в естетичному відношенні людини до предметів і явищ навколишнього світу. Дитина не тільки відображає ці явища в своїй свідомості, він аналізує їх і з естетичного боку, визначає їх естетичну цінність. Рівень сформованості естетичного смаку багато в чому залежить від того, наскільки велика область естетичних цінностей. Таким чином, можна зробити висновок, що для успішної перетворювальної діяльності того, хто навчається в сфері естетичного виховання необхідне формування трьох складових - знань, умінь і естетичних цінностей. Діагностику та сампроцес формування естетичного смаку школярів доцільно здійснювати відповідно до цих компонентами [29, с.67].

Для формування естетичного смаку школяра на уроках технології слід використовувати всі методи, якими володіє сучасна дидактика [12, с.48]:

Пояснювально-ілюстративні:

- розповідь;
- пояснення;
- дослідди;
- таблиці та ін.

Це сприяє формуванню у школярів знань про основні елементи виробництва, матеріалах, техніці, технології, організації праці та трудової діяльності людини.

Репродуктивні (відтворюють) Ці методи сприяє розвитку в учнів практичних умінь і навичок.

Проблемно-пошукові:

- проблемний виклад,
- частково
- пошукові,
- дослідні.

Якщо педагог не ставить перед собою таких завдань, то він не буде цілеспрямовано працювати над їхнім вирішенням. Значить, в навчанні переважатиме стихійність. А в результаті знизиться і виховує і розвиваюче значення уроку. У сучасній шкільній практиці використовуються різні педагогічні технології, що забезпечують активізацію творчих здібностей учнів [27, с.80].

В освітній галузі «Трудове навчання і технології» найбільш продуктивними вважаються проектні творчі технології навчання. У процесі проектної діяльності учні розвивають свій творчий потенціал і засвоюють основні закономірності побудови сучасних технологій.

Найбільш ефективними в освітньому сенсі є:

- метод проектів;
- сучасні методи створення нових технічних і технологічних рішень;
- технологія гри.

Естетична діяльність - є розвиток розуміння і відчуття прекрасного і прагнення активно створювати його і втілювати в дійсність. Воно має на меті розширити пізнання дітей, сформувати світ їх почуттів, розвинути і затвердити гуманістичною, людяне ставлення до людей, до життя.

Потрібно відзначити, що особлива роль у формуванні естетичного смаку учня належить родині, саме в сім'ї школяр отримує початкові уявлення про життєві цінності, при цьому формуються естетичні орієнтації, естетичні знання, естетичне ставлення до дійсності. У побут дитячого життя важливо вводити елементи естетичного оформлення найближчого оточення і побуту. Якщо батьки

створюють необхідні умови в будинку (сприятливу домашню обстановку, естетику побуту), то дитина в такій сім'ї стає учасником і творцем предметно-естетичного середовища будинку. Вже з того моменту, коли дитина відкриває вранці очі, він потрапляє в різноманітний і багатий світ речей. На нього естетично впливає і меблі, і фіранки, і квіти на вікнах, і шпалери, і одяг, і забарвлення парт, класних стін і т.д. [21, с.77]. Діти разом з батьками беруть участь в перестановці меблів і висловлюють своє бажання бачити предмети побуту в тому чи іншому місці. Беруть активну участь у створенні затишку в домі, декоративному оздобленні та естетичному оформленні житла. Загальна гармонія і відповідність, відсутність шаблону, чистота, порядок, краса і зручності - ось ті основні вимоги, яким повинна задовольняти кожна квартира для повноцінного виховання підростаючого покоління. Взаємодія батьків і вчителя по формуванню естетичного смаку школярів за допомогою уроків трудового навчання і технологій можна здійснювати у формі зустрічей-семінарів для батьків з обговоренням різних питань про дизайн інтер'єру, формах, способах і елементах естетичного оформлення житла, виготовлення предметів побуту і т.д. Увага до декоративних елементів побуту, інтерес до творчої роботи з дитиною, створення виробів в домашньому середовищі розвивають естетичне ставлення до дійсності. Батькам необхідно навчити дитину оцінювати навколишній світ з естетичної точки зору, з тим, щоб він свідомо і правильно вмів перетворювати навколишній світ, домашній побут, предметно-просторове середовище, де він живе і трудиться.

На особливу увагу заслуговує організація навчання, орієнтованого на залучення школярів до цінностей національної культури. Традиційні народні ремесла і промисли стає засобом цілеспрямованого залучення дітей до декоративно-прикладної творчості, що вирросло з культурно-історичних традицій народів, що населяють Україну, і відображає їх національний характер, естетичний смак. Засвоєння кращих зразків естетичного спадщини в їх самобутньої національної формі, живе прилучення до духовно-моральних

цінностей народу, глибоке сприйняття їх в контексті всієї відомої культури оптимальний шлях естетичного розвитку школярів.

Залучення до національної культури в процесі трудового навчання і технологій можливе на основі організації декоративно-прикладної творчості. До основних видів декоративно-прикладної творчості відносять: в'язання, вишивання, батик, бісероплетіння, витражну розпис, розпис по дереву, вирізання. Різноманітна розписний посуд, народна іграшка, різьблення по дереву, петриківський чаша, витинанка для сучасного учня можуть послужити еталоном при створенні власного виробу.

Вироби декоративно-прикладної творчості мають естетичними якостями і служать для оформлення побуту і інтер'єру. Зокрема, виріб, розписаний в тій чи іншій техніці, є зразком створення композиції, гармонійного поєднання кольорів, плавності ліній, відображає культуру народу, його традиції, звичаї, звичаї.

Народна творчість має велике значення для розвитку творчої уяви і естетичного смаку у школярів. І в наш час технологія обробки виробів в різних техніках розписів продовжує залучати багатьох майстрів декоративно-прикладної творчості.

Продовжувачі справи розпису-наші сучасники вдосконалюють технологію обробки і підготовки виробів, відбирають найбільш придатні для обробки матеріали, створюють неповторні, своєрідні, лаконічні і разом з тим дуже ефектні прийоми письма. Тому доцільно знайомити учнів з роботами кращих майстрів, але, при цьому необхідно відзначити, що сам факт знайомства, у відриві від форм і методів організації перетворювальної діяльності учнів, не дозволяє формувати їх естетичний смак.

За словами Конишевих Н. М. вивчення національної естетики не може бути зведене лише до поверхневого аналізу декоративно художніх прийомів, які застосовуються в тих чи інших художніх ремеслах. Іншими словами, створені учнями вироби необхідно порівнювати з еталоном, виявляти відповідності зразку, так як при порівнянні готового виробу зі зразком-еталоном у

школьнікаразвіваються компоненти естетичного смаку (відповідність формі зразка, відповідність всіх частин орнаменту, відповідність колориту і т.д.).

Знайомство учнів з національними традиціями, декоративно-прикладним творчістю, з роботами відомих майстрів, сприяють формуванню естетичного смаку, на основі якого виникають естетичні переживання, сприяють виникненню потреб і естетичних цінностей.

Виховання ставить своїм завданням розвиток правильних наукових уявлень про прекрасне, а також формування високо досконалих естетичних смаків. Звідси випливає: сама естетична діяльність в освітньому процесі має на увазі формування естетичного смаку. Сьогодні завдання естетичної діяльності ми розуміємо не тільки як духовна єдність з навколишнім світом, особливо природою, а й як творчий процес перетворення дійсності [29, с.112].

Якщо естетичний смак - необхідна основа для вироблення гарного художнього смаку, то в свою чергу сам процес такого формування естетичного смаку, який триває все життя людини, робить зворотний вплив на естетичне свідомість людини, збагачує його. Така дидактична зв'язок між категоріями естетичного свідомості і естетичним вкусом. І тоді під естетичним смаком треба мати на увазі процес тривалого, систематичного, цілеспрямованого розвитку всіх категорій естетичного смаку, який сприятиме формуванню розвитку особистості в освітньому процесі.

Відомо, що на розвиток естетичного смаку впливають не тільки природа і мистецтво, а й навколишні речі, предмети побуту, якщо вони виконані з належною художнім смаком. Вихованню гарного смаку і творчої активності в учнів на уроці трудового навчання і технологій можуть сприяти заняття декоративно-прикладним творчістю. Практично всі теми модуля «Декоративно-прикладне творчість» програми з предмету «Трудове навчання і технології» дозволяють здійснювати естетичне виховання школярів на уроках праці.

Так, на заняттях декоративно-прикладної творчості, вчитель формує в учнів навички виготовлення творів декоративно-прикладної творчості в різних техніках і технологіях. Він проводить бесіди про те, як повинні поєднуватися

посуд, прикраси столу і скатертина, інтер'єр кімнати; дає поради по колірному оформленню тих чи інших виробів, соответствующей форми і змісту виробів та ін.

Школярі оволодівають різними техніками і технологіями декоративно-прикладної творчості за допомогою різних матеріалів інструментів і пристосувань. У процесі подібних робіт учні набувають вміння поєднувати корисне з красивим.

Естетичне виховання на уроках трудового навчання і технологій також пов'язане і з вибором об'єкта праці. Ефективність цього етапу залежить від того, наскільки вчитель активно приверне школярів до участі у виборі об'єкта праці. Участь учнів у виборі об'єкта праці можна організувати за допомогою бесіди про речі, які хочеться зробити на уроці.

По-перше, об'єкти праці у своєму розпорядженні різними можливостями естетичного впливу на здобувачів освіти. Розрізняються дві групи предметів: предмети, різні за призначенням, складності, але однакові за майстерністю виконання; предмети, однакові за призначенням і різні за якістю виконання. Вчителю треба вибирати об'єкти праці, які володіють значними можливостями естетичних впливів на школярів.

По-друге, предмет за технологією повинен відповідати рівню розвитку школярів, щоб виготовлення його не було надто легким або надто важким.

Якщо завдання буде занадто легким, воно позбавить дитину можливості ефективного розвитку, творчості в процесі праці. Якщо завдання виявиться дуже складним, дитина втратить віру в успіх. Це спотворить його інтерес і настрій, що неприпустимо при естетичному розвитку.

По-третє, об'єкти праці повинні бути різноманітними. Шкільна програма передбачає достатню різноманітність об'єктів праці. Так, в програмі з трудового навчання приблизні об'єкти праці розділені на групи: пристосування для роботи, декоративні елементи інтер'єру (костюма), іграшки. Це дає можливість варіативності при роботі з учнями різного рівня підготовленості [33, с. 182].

По-четверте, всі виготовлені на уроках виробу слід застосовувати в школі або вдома.

У процесі трудового навчання виділяють такий напрямок як естетичний аналіз виробу-зразка. Значення цього етапу роботи зі школярами грає істотну роль. Вони вчаться висловом свого естетичного судження про предмет, розвивають свій естетичний смак. При роботі з аналізу виробу-зразка в учнів виховується стійкий інтерес до прекрасного.

Таким чином, щоб досягти високих результатів в естетичному розвитку, потрібно правильно організовувати уроки трудового навчання та технологій, з урахуванням вимог з усіх розглянутих напрямках естетичного розвитку школярів.

РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК ЕСТЕТИЧНОГО СМАКУ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ТА ТЕХНОЛОГІЙ ШЛЯХОМ НАВЧАННЯ ВИТИНАННЮ

3.1. Витинанка як здобуток народно-прикладного мистецтва в Україні

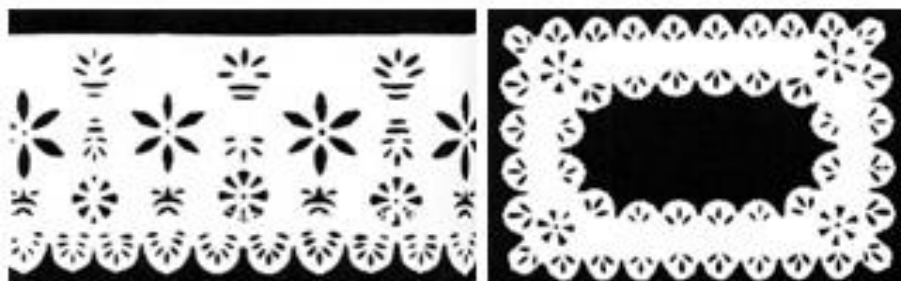
Українське народне і професійне декоративно-прикладне мистецтво набуло широкого визнання у нашій країні та за кордоном. У його предковічних образах, зручних утилітарних формах і динамічних образах орнаменту містяться символи втаємниченої, чарівної природи, складні перипетії нашої історії, особливості побуту, доброта і щедрість душі українського народу.

Народне декоративно-прикладне мистецтво - одна із форм суспільної свідомості і суспільної діяльності. Воно зародилось у первісному суспільстві, коли людина жила в умовах родового ладу, а засоби для існування добувала примітивними знаряддями. Тоді вся діяльність могла бути тільки колективною. Відсутність складних трудових операцій призводила до того, що всі члени колективу мали одні й ті ж обов'язки, опановували одні й ті ж трудові навички. Розподіл праці проходив таким чином: праця чоловіків (мисливство) і праця жінок (приготування їжі, виготовлення одягу, ведення домашнього господарства) [36, с.17].

Життя підтверджує, що декоративно-прикладне мистецтво збагачується новими аспектами філософсько-естетичного звучання, його змістовна краса потрібна людині, в наш час зростає його художньо-культурна цінність.

Декоративно-прикладне мистецтво - предметно-духовний світ людини - включає в себе численні види художньої практики. Це плетіння і ткання, розпис і вишивка, різьблення і виточування тощо. Одні види - кераміка, обробка кістки і каменю, плетіння - виникли на зорі людської цивілізації, інші - молоді: мереживо, гобелен, вироби з бісеру, витинанки з паперу.

Витинанки кінця XIX - початку XX ст. відрізняються високою художньою майстерністю. У кожному регіоні й у багатьох осередках вони придбали своєрідні локальні риси щодо трактування матеріалу, форми, силуету, технічної вправності, відчуття ритму, пропорцій, симетрії, багатства орнаментів. Так, витинанки західних областей розміті й дрібно орнаментовані, як їхні писанки й рушники; подільські витинанки продовжують традиції народних килимів, гончарних розписів, вишивок; витинанки Дніпропетровщини перегукуються з петриківським розписом. Крім того, у кожній паперовій прикрасі проглядається стиль окремого майстра. Найпоширенішими витинанками були на Поділлі, Подніпров'я й Прикарпаття. На Подніпров'я вони часто доповнювали домашні розписи. Для Поділля властиві два типи розташування витинанок на стінах - шпалерний і килимовий. На Прикарпатті їх наклеювали поздовжніми стрічками під стелею, по сволоку, навколо вікон [40, с.89].

Мал. 1. Різновид витинанок

Орнамент традиційних витинанок здебільшого геометричний і візерунковий, трапляються також антропо- та зооморфні фігурки, зображення предметів побуту, архітектури тощо.

Витинанки були розповсюджені на Поділлі, Подніпров'ї, Прикарпатті, Подніпров'ї. «Витинанки до окраси хат» описані у творах Григорія Квітки-Основ'яненка, Михайла Коцюбинського, Бориса Грінченка. Іван Франко теж відзначив «незвичайну оригінальність узорів і відпрацьовану техніку тих витинань».

Матеріалом для сучасних витинанок є глина, метал, дерево, тканина, камінь (дуже дивний погляд на матеріал для витинанок) та, традиційно, папір. Сучасна витинанка використовується у дизайні інтер'єру та книговиданні.

Витинанки бувають таких груп: фігурки — силуетні витинанки, витяті за контуром, бувають кількох композиційних типів — пташки, вершники, ляльки та ін; розетки — ажурні витинанки, що складаються з розеток, зірок, ромбів, квадратів (усі одинарні) та накладних «сонечок»; дерева — сюжетно-декоративні витинанки, будуються відносно вертикальної осі: дерево, дерево з пташками, гілка, букет, вазон і под.; стрічки — з однобічною або двобічною композицією орнаменту; шпалери — витинанки, які складаються з таких типів композиційної структури: центральна, рядова, сітчаста, вільне заповнення; фіранки — рід паперових прикрас, як ускладнений варіант одинарних стрічкових витинанок; ігранки — витинанки з яскраво вираженим декоративним і тематичним характером; виставочні витинанки — це тематичні твори, пристосовані для експонування на виставках та оздоблення поліграфічної продукції.

В останній третині ХХ ст. техніка витинання знайшла своє застосування у творчих пошуках професійних художників. Витинанка розвивається як сучасне переосмислення мистецької традиції, набуває ознак станкової графіки, зберігаючи при цьому глибинну етнічну сутність. Вона є своєрідним полігоном для дослідження різних методів формотворення, що включає експериментування з технікою, композицією, стилістикою; комбінування з іншими художніми техніками.

Михайло Станкевич систематизував напрямки дослідження відносно витинанки 80-х років, а саме:

- 1) витинанка народних майстрів;
- 2) самодіяльних витинанкарів;
- 3) творчість професійних майстрів.

Аналогічну систематизацію сучасної витинанки подає польський мистецтвознавець Олександр Блаховський. Слід зауважити, що термін «професійна витинанка» стосується творчості дипломованих митців, які

мають середню чи вищу художню освіту, а також окремих народних майстрів, що досягли досконалості у цьому виді творчості та спричинились до його розвитку шляхом дослідницької, організаторської, публіцистичної діяльності.

Аналізуючи художньо-образні особливості народних витинанок початку ХХ ст., М. Станкевич пише: «...Орнаментальний декор переважав над сюжетно-тематичними зображеннями. Організація його елементів і мотивів ґрунтувалася на засадах орнаментальної композиції, визначальними були ритм і симетрія — важливі фактори краси » [3, с. 32]. У більш пізній період (60—70-ті роки ХХ ст.) автор зауважує стилістичні та композиційні новації у творчості аматорів [3, с.106, 112] і професійних художників [3, с. 112]. Починаючи з 1980-х рр. продовжувались трансформаційні процеси, зумовлені діяльністю як самодіяльних, так і професійних майстрів. На сьогодні ми можемо констатувати зникнення деяких традиційних композиційних структур і виникнення нових.

Традиційно витинанка в Україні була частиною хатнього декору. Її генеза й формотворення пов'язані з навколишнім середовищем [3, с. 21]. Безсумнівним є вплив на її стилістику інших видів народного мистецтва, чим пояснюються суттєві регіональні відмінності.

Здебільшого витинанка була розрахована на сприйняття в просторі. Витяті з паперу елементи наклеювали безпосередньо на стіни, піч, сволок, або у вигляді ажурних фіранок декорували вікна та полиці — відголос цієї традиції ми дотепер можемо спостерігати у вигляді паперових сніжинок, що з'являються в громадських приміщеннях і оселях щозими [3, с. 80]. Цим можна також пояснити простоту витятих елементів. Потреба в експонуванні вилучила витинанку з природного оточення й обмежила площиною фону. Вона стала самостійною мистецькою одиницею, з подальшою потребою у сконцентрованому спогляданні. Тепер вона мусила підпорядкуватись тим композиційним законам, яким підлягає будь-який твір, розміщений на аркуші паперу. Більше того, кожна окрема композиція, переставши бути частиною системи хатнього декору, мусила нести до глядача власне естетичне й змістове

навантаження [3, с. 80]. Як уже було сказано, новим етапом розвитку витинанки стала функціональна зміна, а саме витинання суто експозиційного призначення. Це безумовно спричинило до художніх видозмін. Зокрема, нові пластичні рішення зумовила потреба в оформленні витинанок (фон, рамка, скло).

Нині у напрямку свідомого акцентування особливостей матеріалу працюють Сергій Алієв, Юлія Дунаєва, Сергій Танадайчук, Олексій Альошкін. Програмним стало збереження унікальних мистецьких рис витинанки для Василя Корчиського. Як збереження художньої суті витинанки трактує у своїх творах внутрішню рівновагу композиції Леоніла Стебловська. Дедалі активніше художники витинають у спосіб, при якому використовується весь пластичний потенціал паперу, подекуди доходячи до межі можливостей матеріалу, вирізуючи надтонкі елементи, притаманні іншим технікам форми деталей та ліній. Це формує нове бачення роботи з папером та своєрідний напрям, що балансує між декоративним мистецтвом і графікою. Найяскравіше таку тенденцію можемо спостерігати у творчості Олени Турянської, Миколи Теліженка, Олени Шумиліної та Олени Зяткіної. Важливим є такий етап у виконанні витинанок, як попереднє ескізування. Лише окремі митці беруться за витинання без нанесення малюнка, як, наприклад, С. Алієв, О. Негода - Бучковська чи Л. Тептяєва. При цьому відбувається своєрідний діалог художника з матеріалом, а художня форма виникає у процесі роботи над твором, залежно від особливостей паперу.

Професійна підготовка митців, які працюють у техніці витинанки, спричинила й до стилістичних видозмін: стилізація об'єктів більше наближена до реалій фізичного світу, а на характер зображення людей впливає знання основ пластичної анатомії. Пластичні якості ажурних паперових прикрас залежать від засобів витинання. У витинанці кінця ХХ — початку ХХІ ст., як і в інших видах декоративного мистецтва, можна спостерігати експерименти з технікою. Майстри дедалі глибше осягають безмежні можливості матеріалів декоративного мистецтва, основи їх пластичної і просторової організації [1, с.

228]. У своїй основі техніка виготовлення витинанок не зазнала суттєвих змін з моменту її виникнення [3, с. 80], адже сучасні художники створюють паперові візерунки за допомогою ножиць (витинання), ножа (вирізування) та, рідше, відриваючи шматочки паперу пальцями (відщипування). Але на сьогодні ми можемо констатувати якісні зміни стосовно використовуваних інструментів. Досвідчені витинанкарі з великою пильністю добирають собі ріжучі засоби за формою та розміром, відповідно до їх творчої манери. Це дає змогу митцям розширити пластичні можливості паперу, створюючи філігранні зображення. Наприклад, великим арсеналом спеціально підібраних інструментів користується Олена Турянська. Деякі різновиди ножів (лез) художниця замовляє за кордоном, а тому має можливість втілити свої ідеї у витинанках досить великих за розміром (до 200 см за більшою стороною), з великою кількістю дрібних і складних за формою елементів.

Аналіз філософських підходів до визначення поняття «естетичне виховання» дозволив виділити ряд важливих для нас положень:

- 1) естетичне виховання здійснюється за допомогою таких засобів, як мистецтво, природа, відносини і т. д.;
- 2) даний процес спрямований на формування естетичної культури, структурними складовими якої є естетична діяльність і естетична свідомість;
- 3) естетичне виховання відбувається протягом усього життя людини.

Зокрема, розуміють естетичне виховання як «виховання естетичних почуттів, естетичного ставлення до дійсності, засобами якого є малювання, співи, музика і т.п.». Для ряду психологів естетичне виховання являє собою процес, спрямований на:

- 1) формування естетичного смаку і естетичного ставлення до дійсності не тільки особистостей, але через них - і колективів (К.К. Платонов);
- 2) формування творчо активної особистості, здатної сприймати, відчувати, оцінювати прекрасне, трагічне, комічне, потворне в житті і в мистецтві, жити і творити «за законами краси» (В.Г. Крисько) [17, с.56].

Якщо підсумувати смислові вектори проаналізованих психологічних аспектів, що стосуються проблеми естетичного виховання, то їх спектр виявиться досить широким:

1) спрямованість на розвиток естетичного ставлення до дійсності, естетичного сприйняття, естетичної оцінки, естетичних почуттів, суджень, переживань і інших елементів естетичної свідомості особистості;

2) формування творчої активності особистості і творчий характер діяльності;

3) обов'язкова присутність в змісті естетичного виховання видів творчої діяльності - малювання, співу, танців і т.п.

Далі необхідно розглядати досліджуваний нами феномен з позицій педагогіки. Тут слід зауважити, що в педагогічному середовищі дослідження поняття естетичного виховання також здійснюється з різних позицій. Першу позицію займають автори, які в зміст поняття «естетичне виховання» вкладають особистісний аспект, що відображає націленість даного процесу на розвиток особистісних якостей (В. Шацька, Н.В. Савін та ін.). Так, В.Н. Шацької та Н.В. Савіним дано таке визначення естетичного виховання - «виховання здатності цілеспрямовано сприймати, відчувати і правильно розуміти красу в навколишній дійсності, в суспільному житті, праці, в явищах мистецтва». На наш погляд, в цьому визначенні, на жаль, упущена діяльнісна сторона естетичного виховання.

Другу позицію займають вчені, які розглядають цей процес з позицій не тільки особистісного, а й діяльнісних підходів, тобто відображають його націленість на розвиток фахівця естетичної діяльності (Б.М. Бімбад, Н.І. Болдирев, О.І. Буров, Б.Т. Лихачов та ін.): цікавий підхід до визначення досліджуваного поняття Н.І. Болдирева, який бачить в ньому формування в людині естетичного ставлення до дійсності і активізації її естетичної діяльності. Цієї ж позиції дотримуються О.І. Буров і Б.Т. Лихачов, які посилюють педагогічну спрямованість даного процесу, і характеризують його як цілеспрямований, організований і контрольований педагогічний процес

формування в особистості естетичного ставлення до дійсності і естетичної діяльності [27, с.8].

Нарешті, третю позицію займають дослідники, які у змісті поняття «естетичне виховання», крім особистісного і діяльнісного аспектів, виділяють третій - творчий, тобто визначають дане поняття як процес, спрямований на розвиток не тільки елементів естетичної свідомості (естетичних якостей особистості), але і творчої естетичної діяльності. Ця група авторів підходить до визначення поняття естетичного виховання з позицій цілісного підходу (Г.С. Лабковська, Г.М. Коджаспірова, Б.Т. Лихачов та ін.).

Естетичне виховання має всі характеристики педагогічного процесу. У зв'язку з цим, доцільно при визначенні його сутнісних характеристик спиратися на характеристики педагогічного процесу. Тому ми будемо дотримуватися поняття процесу педагогічного, даного Ю.К. Бабанським, що визначає його як цілісний процес здійснення виховання в його широкому сенсі шляхом забезпечення єдності навчання і виховання (в його вузькому сенсі). [24, с. 33]

Численні підходи до визначення завдань естетичного виховання показують, що головне місце серед них займають наступні:

- 1) розвиток естетичного ставлення до дійсності і мистецтва;
- 2) розвиток естетичних почуттів;
- 3) розвиток естетичних інтересів і потреб;
- 4) розвиток естетичного смаку;
- 5) формування естетичних поглядів і переконань;
- 6) формування естетичного ідеалу;
- 7) розвиток навичок і вмінь естетичної діяльності і т.д.

Призначенням цільового компонента досліджуваного нами процесу є визначення кінцевого результату педагогічної взаємодії при його здійсненні. Серед принципів естетичного виховання учнів можна виділити:

- загальні - науковість, системність і цілісність, систематичність і послідовність, зв'язок теорії з практикою, оптимальне поєднання репродуктивної і продуктивної діяльності;
- а також специфічні - інтегративність, адекватність змісту підготовки вимогам сучасного суспільства, варіативність, алгоритмічність і т.д.

Функцією змістовного компонента досліджуваного педагогічного процесу є виконання ним ролі предмета пізнавальної та естетичної діяльності учнів, об'єкта їх творчої діяльності та засоби управління їх розвитком. Організаційно-діяльнісний компонент естетичного виховання учнів передбачає характеристику методів, засобів і форм організації педагогічної взаємодії, які використовуються для вирішення завдань даного процесу. Даний компонент виконує функцію передачі і відтворення змісту [19, с.17].

3.2. Методичні особливості навчання учнів витинанню як форми декоративно-прикладного мистецтва

Залучення дітей шкільного віку до народного декоративно-прикладного мистецтва, які містять необхідні для власної творчості художні враження, є основою їх художньо-естетичного розвитку. Саме емоційно-образне споглядання і сприйняття навколишнього картини світу дитиною через народних майстрів залишається важливим художнім об'єктом в естетичному пізнанні.

Ознайомлення школярів з творами декоративно-прикладного мистецтва включає:

- відображення сприйнятих декоративних образів;
- відмінність різних видів декоративно-прикладного мистецтва;
- виокремлення окремих виразних засобів; виділення мотивів і візерунків.

Також включає: активний руховий компонент (обмацування предметів рукою, рух очей при розгляданні і т.п.); складну аналітико-синтетичну

діяльність, яка передбачає аналіз і синтез виражальних засобів декоративного образу; суб'єктивність оцінки (кожна людина сприймає твір народних майстрів суб'єктивно, залежно від своїх інтересів, потреб і здібностей) [31, с.96].

Організація з залучення дітей шкільного віку до народного декоративно-прикладного мистецтва передбачає створення таких умов:

- створення художньо-естетичного середовища для сприйняття творів декоративно-прикладного мистецтва;
- створення радісної атмосфери спілкування школярів з народним мистецтвом;
- створення моментів естетичних переживань у «розсекреченні» творів народного майстра: художника, гончара, ливарника, вишивальниці і т.п.;
- використання краси рідної природи як вічного джерела народної творчості;
- використання художніх речей народних майстрів як зразків, які допомагають дитині засвоїти художні прийоми і засоби виразності образів;
- застосування методичних прийомів, що забезпечують зростаючий інтерес дитини до творів декоративно-прикладного мистецтва;
- формування образних уявлень в декоративній роботі дитини на основі активізації дитячого творчого пошуку [33, с.37].

Вивчення творів декоративно-прикладного мистецтва здійснюється в кілька стадій:

1) стадія цілісного вивчення. Діти сприймають цілісний образ твору декоративно-прикладного мистецтва;

2) стадія контрастності. Діти сприймають твори народних майстрів як відносно постійні за формою, кольором, розміром предмети, які мають низку істотних, індивідуальних рис;

3) стадія структурності. Діти вчаться синтезувати свої враження, художньо-естетичний, особистий досвід для того, щоб виділити структуру

декоративного образу, його виражальні засоби, при взаємодії яких вдається створити цілісний образ;

4) стадія свідомості. Діти усвідомлюють залежність виразності декоративних образів від матеріалу, технік і засобів, які використовуються майстрами;

5) стадія вибірконості. Кожна дитина віддає перевагу певним видам декоративно-прикладного мистецтва.

У процесі ознайомлення з тим чи іншим видом декоративно-прикладного мистецтва діти сприймають твір не тільки як самостійно існуючий об'єкт мистецтва, а й як виразний компонент часу, простору, культури, за яким ми можемо судити про характерні особливості епохи, області, ремесла і т.д.

Фази ознайомлення школярів з народним мистецтвом:

- підготовча. Накопичення дитиною художньо-естетичного досвіду в області декоративно-прикладного мистецтва, що виражається в готовності сприймати твори народних умільців;
- аналітична. Активне сприйняття твору, формування естетичної оцінки сприйманого образу;
- творча. Самостійне включення декоративного образу в структуру свого досвіду з метою подальшого його перетворення в процесі своєї творчості;
- оцінна. Порівняння і оцінка інших творів образотворчого мистецтва, вичленення спільних і відмінних рис [38, с.8].

Внесення будь-якого предмета народного мистецтва в групу викликає у дітей позитивні і негативні емоції, за допомогою яких спочатку сприймається і оцінюється навколишній світ, стимулюється активність людини, так як вони служать своєрідним регулятором її поведінки в творчості.

Можна виділити кілька форм ознайомчої роботи з декоративно-прикладним мистецтвом школярів. Це екскурсія, заняття, бесіда і гра.

Екскурсія. На виставці діти мають можливість побачити своїми очима відразу кілька видів декоративно-прикладного мистецтва і безліч його творів.

Діти знайомляться з усіма експонатами, представленими на виставці або в музеї. Це дозволить їм скласти загальне уявлення про те, що таке декоративно-прикладне мистецтво в його різноманітті видів і форм. Протягом всієї екскурсії педагог відповідає на запитання дітей, звертаючи увагу на якісь окремі експонати. Його роль полягає в підтримці інтересу дітей до даного виду мистецтва, який стає основою формування естетичного ставлення до нього. При першій зустрічі з'являється якась інтрига, оскільки діти, відчуваючи емоційно-естетичне захоплення і насолоду, потребують роз'яснень дорослого, які стануть основою майбутніх бесід на другому етапі ознайомлення.

Аналіз творів декоративно-прикладного мистецтва у відповідності з певною темою - другий етап ознайомлення. Педагог виступає не як сторонній спостерігач, а як активний учасник. Діти включаються в процес співтворчості, відкриття твору. Щоб друга зустріч не перетворювалася в монолог, який може відштовхнути дітей, розчарувати, слід ввести бесіду діалог, з питаннями, прикладами, порівняннями, які діти самі намагаються провести. Викликати інтерес дітей і зберегти його протягом усього процесу ознайомлення - це основне завдання педагога. Умови музею не дозволяють ретельно проаналізувати кожен експонат, так як існує багато відволікаючих чинників, які в зв'язку з віковою нестійкістю уваги школярів активно впливають на них [38, с.10].

В ході екскурсії необхідно: з'ясувати емоційне ставлення школярів до творів; визначити призначення предмета; дати загальну зовнішню характеристику твору; виділити індивідуальні риси досліджуваного об'єкта, його своєрідність; провести аналогію з предметами сучасності, які виконують таку ж функцію, порівняти їх зовнішню і художньо-естетичну характеристику; дати можливість дітям самим аргументовано висловлювати свої враження.

Закріплення матеріалу в формі занять, ігор, практичної діяльності або повторного відвідування виставкової експозиції. На цьому етапі виявляється якісний рівень засвоєння дітьми матеріалу. Тут важливу роль відіграє фактор часу, а саме повторення - повернення до пройденого матеріалу з метою його поглиблення. Екскурсії можна проводити:

- в музеях декоративно-прикладного мистецтва;
- в музеях мистецтва, на виставковій експозиції, присвяченій окремим видам народного мистецтва;
- на підприємствах, що займаються випуском предметів декоративно-прикладного мистецтва;
- на відкритих пересувних виставках, ярмарках;
- віртуально.

Заняття, як і екскурсії, можуть бути відображенням різних етапів ознайомлення: загально-ознайомчі або навчальні. На загально-ознайомчих заняттях формується загальне уявлення школярів про народне мистецтво або його окремих видах. На навчальних заняттях формується міцна основа знань, умінь [39, с.8].

Ще однією формою ознайомлення з декоративно-прикладним мистецтвом є бесіда. Педагог розповідає про особливості того чи іншого промислу, щоб діти змогли відчути традиції, що передаються з покоління в покоління і відчуються в будь-якому творі народних майстрів. На таких заняттях можуть використовуватися слайди, фотографії, плакати, схеми, що відображають етапи виготовлення виробів декоративно-прикладного мистецтва. Головне - зацікавленість самого педагога. Тільки в атмосфері творчості і співтворчості можна розкрити суть твору, декоративного образу.

Принципи ознайомлення школярів з творами декоративно-прикладного мистецтва:

1. Народне мистецтво є, зрозуміло і цікаво школярам, оскільки особливості розвитку народного мистецтва, його символіки багато в чому відображені в дитячій творчості.

2. Елементи різних розписів використовується для створення дидактичних ігор і посібників.

3. За допомогою різних розписів діти більш глибоко і наочно знайомляться зі знаково-символічною функцією кольору і символікою рослинного, тваринного світу, неживої природи.

4. Для навчання та формування дитячої декоративної творчості використовуються справжні предмети народного мистецтва та їх зображення (фотографії, слайди) [40, с.91].

Робота будується за наступними напрямками:

- знайомство дітей з певним видом народного декоративно-прикладного мистецтва, з деякими відомостями про промисел, змістом, їх призначенням, матеріалами, характерними ознаками, засобами виразності;
- знайомство дітей з різними видами орнаментів: геометричних, рослинних, зооморфних, антропоморфних, комбінованим;
- вивчення законів побудови різних композицій орнаментів.

Основна мета такої роботи - формування естетичних уявлень у школярів про особливості народного декоративно-прикладного мистецтва, його види і специфіку. При цьому вирішуються такі завдання:

- вчити розрізняти види декоративно-прикладного мистецтва;
- знайомити з промислами і їх особливостями;
- вивчати різноманітність і якість матеріалів, використовуваних в різних видах декоративно-прикладного мистецтва;
- вчити порівнювати реальні і стилізовані образи;
- вчити виділяти засоби виразності [42, с.10].

Таким чином, використовуючи різні форми ознайомлення дітей з тим чи іншим промислом, ми показуємо його зв'язок з іншими видами декоративно-прикладного мистецтва і значення кожного з них для людини в різні історичні періоди. Крім цього школярі вчать простежувати взаємозв'язок предметів побуту минулого з сучасними, що демонструє зв'язок часів і особливості взаємодії, перетворення форм з плином часу.

Комплекс уроків можна представити двома блоками: теоретичним та практичним. У рамках теоретичного блоку учні знайомляться з поняттям витинанки, вивчають традиції виконання витинанки у рідному краї, ознайомлюються з технікою виконання витинанки.

Практичний блок орієнтований на відпрацювання набутих знань на практиці шляхом виготовлення реальних витинанок учнями на уроках [42, с.11].

Схематичний план групи занять представлено у вигляді тематичного планування нижче у таблиці.

Таблиця 2.

Тематичне планування групи уроків за темою «Українська витинанка»

№ уроку	Кількість годин	Тема уроку	Завдання уроку
1	1	Вступний урок	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомити учнів з поняттям витинанка; • Представити зміст циклу уроків; • Розкрити історичні основи витинанки; • Мотивувати учнів на навчальну діяльність.
2	2	Візерунки витинанки	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомити учнів з поняттям та значенням орнаменту у витинанці; • Проаналізувати тенденції у виготовленні витинанок .
3	3	Техніки виготовлення витинанки	<ul style="list-style-type: none"> • Ознайомитися з базовими техніками виготовлення витинанок; • Навчитися виготовлювати витинанку.
4	1	Виготовлення власної витинанки	<ul style="list-style-type: none"> • Виготовити власну витинанку на базі отриманих знань; • Навчити учнів описувати отриманий виріб та аргументувати вибір орнаменту.
5	2	Майстер-клас з виготовлення витинанок	<ul style="list-style-type: none"> • Провести майстер-клас для інших учнів школи з виготовлення витинанок; • Підготувати шкільну виставку витинанок.

Після проведення даного циклу уроків учням було запропоновано пройти анкетування, яке відображало їхнє відношення до суті, змісту, темам та якості уроків, які проводилися.

85% учнів вважають, що такі уроки є цікавими. 15% обрали відповідь «уроки є цікавими, але не практичними». Відповідей з відміткою про нецікаві уроки не обрав жоден з учнів.

На питання «Що вам сподобалося найбільше» учні визначили наступну послідовність дій: вивчати візерунки з реальних прикладів витинанки (50%), виготовляти власну витинанку (30%), навчати виготовляти витинанку інших (15%), вивчати нові техніки витинання (10%), пояснювати вибір тих чи інших засобів виразності (5%).

Більшість учнів (90%) хотіли б, щоб такі уроки проводилися ще, що означає реальну зацікавленість у ході оволодіння технікою витинання учнями.

У ході проведення циклу уроків учні зіткнулися з тими ж завданнями, які було представлено на етапі діагностування: їх доводилося відповісти на питання про те, що таке «краса», «прекрасне», «мистецтво», висловити і обґрунтувати свої переваги у витинанні; аргументувати добір узорів та витинанці та вибір кольорів; пояснювати наповнення свого виробу.

Відзначимо, що така взаємодія спрямована не лише на оволодіння практичною діяльністю, а й на розвиток естетичного смаку, процес якого можна вважати вдалим, адже кожен з учнів впорався з завданнями щонайменше на середньому рівні, що дозволяє стверджувати про те, що запропонований цикл уроків може бути введено в освітню програму предмету «Трудове навчання та технології» у 7-8 класах на постійній основі.

Цікавою і творчою темою є «Свята». Особливо це Новорічний цикл свят. Для вступного уроку використовуємо мультимедійні засоби для створення уявного простору. Таким чином можна розповісти учням про історію виникнення та розвитку витинанки, де і як вони використовуються та що означають. Так як саме на свята українці виготовляли особливі витинанки: у вигляді сніжинок-зірочок, хреста, у вигляді барвінку чи постатей ангелів, учням пропонуємо спробувати пояснити чому саме використовуються прийняті символи. Витинанка-хрест була оберегом, її чіпляли на сволок, де висіла дитяча колиска. Особливо поширеним в українській хаті було оздоблення божників та

мисників. У вигляді серветок з ажурно вирізаними краями вони прикрашали полиці буфетів та тумбочок, служили замість фіранок на вікнах. На простінках між вікнами в українській хаті висіли витинанки з зображенням "дерева життя" – символа родини, роду.

У другому етапі, з використанням мультимедіа, показуємо види витинанок, їх різноманіття, а також виготовлення за всіма регіонами України. Для закріплення вивченого матеріалу пропонуємо учням гру «Стежками української витинанки», вчитель показує малюнок витинанки, учні відгадують до якого регіону вона відноситься.

На третьому етапі учням пропонуємо обрати групу витинанки яка їм сподобалася, це може бути:

- настінні прикраси — найбільший рід витинанок, що разом з настінними розписами, паперовими квітами та іншими декоративними компонентами доповнюють інтер'єр домівки;
- фігурки — група силуетних творів, витятих за контуром бувають кількох композиційних типів: пташки, вершники, ляльки, янголи;
- стрічки - з однобічною та двобічною композицією орнаменту;
- розети — найхарактерніша типологічна група ажурних витинанок, складається із розет, зірок, ромбиків-квадратів (усі одинарні) та накладних "сонечок";
- а для сучасного декору пропонуємо шпалери – витинанки, що складаються з таких типів композиційної структури: центральна, рядова, сітчаста, вільне заповнення;
- також для сучасності можна запропонувати фіранки — рід паперових прикрас.

На четвертому етапі учні виготовляють свій виріб. Тут можна запропонувати дітям робити як групову прикрасу так і індивідуальну. Дотримуючись правил техніки безпеки та технології виготовлення діти виготовляють та фотографують кожний етап своєї роботи, а зібраний матеріал

будуть використовувати при створенні свого проекту. Особливу увагу потрібно приділити креативному мисленню і уяві дітей, кожний виріб це унікальний об'єкт для отримання кінцевого результату. Поки йде процес виготовлення можна застосувати музикотерапію як здоров'язберігаючу технологію на уроці.

На останньому, завершальному етапі, учням пропонуємо провести «Новорічний ярмарок» або «Новорічний аукціон» на якому кожний може оцінити та продати свою прикрасу. Кожний учень повинен представити свій виріб так, щоб його хотіли б придбати інші учасники уроку. А для шкільного свята проводимо виставку (або фотовиставку).

В ході проведення уроків використовую різноманітні інтерактивні форми та методи навчання: інформаційна довідка, робота в парах, діалог, мозковий штурм, «незакінчені речення», «коло ідей», діалогічні ситуації, ігрові форми проведення занять, вільна творча діяльність та одержую відповідні результати – учні вчаться об'єктивно мислити, робити правильні висновки, досягають успіхів у різноманітних сферах діяльності.

3.3. Методична розробка уроку з виготовлення витинанки в контексті розвитку естетичного смаку

В контексті даного магістерського дослідження були розроблені та проведені уроки трудового навчання та технологій з виготовлення витинанки.

Метою таких уроків було сформувати в учнів поняття про техніку виготовлення витинанки, про їхній різновид та застосування їх у побуті та повсякденному житті.

Як приклад, надається методична розробка уроку по темі «Ажурні витинанки».

Підводячи підсумки проведеного уроку, слід зазначити, що цей урок був проведений з метою розвитку в учнів естетичного смаку. Крім того, слід зауважити, що можливість уроків трудового навчання та технологій у розвитку

естетичного смаку учнів очевидна, а саме уроків з розділу «Декоративно-прикладна творчість».

Проведене дослідження показало, що сутність розвитку естетичного смаку школярів полягає в організації різноманітної художньо-естетичної діяльності, спрямованої на формування у них здібностей повноцінного сприйняття та правильного розуміння прекрасного у мистецтві та житті, на вироблення естетичних понять, смаків та ідеалів, розвиток творчих задатків дітей.

Розвиток естетичного смаку учнів може здійснюватися через залучення до художньо-творчої діяльності в установах загальної та додаткової освіти, культури, а також у навчальній діяльності та у різноманітних формах та видах позанавчальної виховної роботи. В основному завдання розвитку естетичного смаку в освітньому процесі школи вирішуються через такі дисципліни, як музика, образотворче мистецтво, літературне читання, навколишній світ та трудове навчання і технології. Здійснюючи розвиток естетичного смаку учнів, учителю необхідно враховувати вікові особливості розвитку мислення, сприйняття, пам'яті, уяви дітей та будувати навчальний процес відповідно до цих особливостей [44, с.25].

На етапі емпіричного дослідження було проведено анкетування, яке показало, що не всі вчителі повною мірою усвідомлюють важливість розвитку естетичного смаку учнів у процесі трудового навчання та навчання технологій. Їх утруднило питання про методи роботи вчителя та питання про процес праці, що сприяє розвитку естетичного смаку дітей. Багато вчителів під час виборів об'єкта праці не враховують такі чинники, як зацікавленість дітей та зовнішній вигляд об'єкта праці. Респонденти розуміють, що виконання школою завдань естетичного розвитку сьогодні відбувається неефективно. Проте рівень роботи школи загалом визначається якістю роботи кожного вчителя.

Однак, можливості розвитку естетичного смаку школярів під час уроків трудового навчання та технологій дуже широкі і різнобічні. На таких заняттях необхідно виробляти трудові навички та естетичне ставлення до праці. Дітям слід надати широку можливість творити – виготовляти вироби, що вимагають

розуміння креслення та правильної розмітки матеріалу, якісної обробки його, продуманого монтажу, певного смаку при доборі оздоблювального матеріалу.

У процесі проведення експерименту з розвитку естетичного смаку школярів на уроках трудового навчання та технологій по темі «Витинанка» було виявлено, що розвиток естетичного смаку школярів під час таких уроків здійснюється за такими основними напрямками: створення сприятливих умов праці; постановка мети праці; вибір об'єкта праці; естетичний аналіз предметів. До сприятливих умов передусім належать: гігієнічні умови - просторий, світлий клас, колірне рішення; естетика робочого місця – висока якість інструментів, обладнання, матеріалів.

Постановка мети праці має бути використана як фактор естетичного розвитку школярів. Чим яскравіша і цікавіша мета, тим результативніша праця школярів.

Об'єкти праці повинні відповідати низці вимог: привабливий зовнішній вигляд, насичення трудового процесу трудовими операціями, відповідність до рівня розвитку дітей, різноманітність об'єктів праці та подальше застосування виробів. У процес естетичного аналізу предмета мають бути включені всі учні.

Актуальність проведення експерименту з розвитку естетичного смаку школярів на уроках трудового навчання та технологій по темі «Витинанка» в тому, що за допомогою мистецтва витинанки можливий розвиток творчої уяви, фантазії, самостійності мислення, пізнавальних інтересів та інтелектуальних здібностей. Все це необхідно сучасній людині, щоб усвідомити себе гармонійно розвиненою особистістю. Створюючи свій світ із паперу, дитина готується стати творцем доброго світу. Мобілізувавши свою фантазію та творчі здібності, на свій смак створює красу, реалізуючи при цьому своє споконвічне прагнення творити.

Методична розробка уроку по темі «Ажурні витинанки».

Мета: дати уявлення школярам про техніку та технологію ажурного вирізування паперових виробів – витинанок, їх різновидах та практичному застосуванні у повсякденному побуті та житті.

1. Особистісна.

Визначення та зміцнення природних якостей особистості: сприйняття (цілісності та структурності образу); уваги (концентрації та стійкості); пам'яті (зорової та кінетичної); мислення (просторового, креативного).

2. Професійна.

Освоєння прийомів роботи з папером, інструментами, кресленнями (основи читання та виконання).

Набуття навичок колективної роботи, спілкування, вміння слухати та чути, бачити та спостерігати, точно виконувати інструкції ведучого.

3. Загальнокультурна

Предметне обговорення поняття гармонії та краси, їх зв'язок із пропорційністю, симетрією, колірною гамою моделей.

Завдання:

Навчальні завдання:

- Формування знань та умінь про техніку ажурного вирізування виробів з паперу – витинанки.
- Знайомити дітей із необхідними матеріалами та прийомами роботи з ними.
- Вчити виявляти творчість у створенні виробів.
- Вчити планувати, передбачати результат роботи та досягати його, за необхідності вносити корективи до початкового задуму.

- Вчити індивідуальну роботу та колективну творчість.

Розвивальні завдання:

- Активізувати розумові процеси.
- Розвивати пам'ять, логіку, художній смак, фантазію, винахідливість, просторову уяву.
- Сприяти вдосконаленню дрібної моторики рук, точних рухів пальців.
- Розвивати окомір.
- Розвивати у вихованців здатність концентрувати увагу, розподіляти свої сили.

Виховні завдання:

- Виховувати прагнення розумної організації свого вільного часу.
- Виховувати вміння бачити та розуміти прекрасне у навколишній дійсності.
- Виховувати уважність, охайність, цілеспрямованість, самодисципліну.
- Прищеплювати навички роботи у групі, заохочувати доброзичливе ставлення одне до одного.
- Допомогати дітям у їхньому бажанні зробити свої роботи суспільно значущими.

Обладнання: комп'ютер, презентація «Історія витинанок. Ажурні витинанки»; інструменти (канцелярські ножі (різаки), ножиці), шаблони витинанки, коробочки для обрізків, папір для акварелі, картон.

Методичні посібники для роботи з програмами Microsoft Office Publisher, Microsoft Office Point, Pain.

Міжпредметні зв'язки: історія, образотворче мистецтво

Освітні результати, які будуть досягнуті учнями

Пізнавальні:

- порівняння видів шаблонів витинанки
- аналіз технологій виконання витинанки
- систематизація знань про художні ремесла
- практична робота: виконання витинанки.

Регулятивні:

- прийняття навчальної мети;
- вибір методів діяльності;
- планування організації та контролю праці;
- організація робочого місця;
- виконання правил гігієни навчальної праці.

Комунікативні:

- вміння відповідати на запитання, розмірковувати, описувати явища, дії;
- вміння виділяти головне із побаченого;
- слухати та чути співрозмовника, вихователя;

- ставити питання на розуміння, узагальнення.

Особистісні:

- самопізнання;
- самооцінка;
- особиста відповідальність за якість роботи;
- адекватне реагування на труднощі, недоліки у роботі

Хід заняття.

1. Вступ.

Повідомлення теми та цілей заняття

– Учні, творчість – це джерело доброти, істини та краси . Давайте сядемо зручніше і посмінемося один одному. Ми спокійні та добрі, привітні та ласкаві. Глибоко вдихніть і видихніть. Видихніть вчорашню образу, злість, роздратованість та занепокоєння. Забудьте про них. Вдихніть свіжість і красу білого снігу, тепло сонячних променів, чистоту морозного повітря, ... Щоб творити прекрасне і дарувати цим радість людям, ми з вами закриємо очі і прислухаємося, як звучить радість у вашому маленькому гарячому серці. Що вдалося почути? (Відповіді дітей)

- А зараз ви дізнаєтеся, чому прислухалися саме до ваших гарячих сердець.

Притча «Краса»

Вузькою стежкою йшли двоє подорожувачів. З одного боку хлюпалося синє море, з іншого – стояли гори. Йшли мандрівники довго. Вони шукали краси. Один із них був чоловік із гарячим серцем, інший – чоловік із холодним серцем.

Чоловік із гарячим серцем глянув на море, і очі його стали здивованими та лагідними. Він сказав:

– Яке воно сильне, могутнє, вічне – море.

А чоловік із холодним серцем сказав:

– Так. Багато води.

Підійшли мандрівники до сірого каменю. У людини з гарячим серцем радісно спалахнули очі:

- Дивись, яка прекрасна квітка! Та це ж і є та краса, яку ми шукаємо!

- Де ти бачиш чудову квітку? – здивувався чоловік із холодним серцем. - Це ж сірий камінь. Ось і тріщина на ньому, ось і пилом вкритий він. Камінь...

- Так, камінь, але там, усередині, квітка троянди, - заперечив чоловік із гарячим серцем. – Треба дістатись, звільнити його від кам'яного полону.

Людина з гарячим серцем багато днів довбала і різала камінь. А людина з холодним серцем сиділа на березі і з тугою дивилася на море.

Нарешті з-під уламків каменю з'явилася квітка дивовижної краси. Здавалося, весь світ навкруги причаївся, вдивляючись у красу, яку звільнив чоловік із кам'яного полону.

Навіть гори піднялися вище. Навіть хвилі морські затихли, і безкрає море стало, як дзеркало.

Тільки чоловік із холодним серцем нічого не побачив. Він доторкнувся пальцем до чудової статуї і сказав:

– Так, міцний камінчик...

(В.А. Сухомлинський)

- А вам доводилося бачити красу на своєму шляху?

(Відповіді дітей.)

– Як ви вважаєте, що допомагає людині бачити красу, а що заважає?

(Відповіді дітей.)

– Чи легко було людині з гарячим серцем дістатися до квітки у сірому камені?

(Відповіді дітей.)

– А що йому допомогло?

– Завзятість, наполегливість та добре серце нам знадобляться на нашому уроці. Ми з вами постараємося розглянути красу зимового дня чи ночі, красу живої та неживої природи взимку. І якщо ви вкладете в свою роботу душу і серце, то вона буде прекрасною.

II. Основна частина.

1. Розповідь вчителя про техніку «витинанки».

Витинанки, яке незвичайне слово!

Витинанка - вид народного декоративно-ужиткового мистецтва: вирізаня з паперу ажурних візерунків та образів.

Найпростішою витинанкою є всім знайомі сніжинки, які часто вирізаємо з паперу перед Новим роком.

Витинанка (від укр. «витинати» – вирізати) – це стародавній слов'янський вид декоративно-ужиткового мистецтва; ажурне вирізування із паперу, шкіри, тканини, берести, дерева.

Такий вид мистецтва у Білорусії називається вицінанка, в Україні – витинанка, у Польщі – вицінанка.

Мистецтво вирізаня ажурних візерунків із паперу існує з того часу, коли в Китаї було винайдено папір. Такий вид вирізування став називатися «цзяньчжі». Спочатку вирізали драконів, пізніше – героїв легенд, духів, рослин метеликів, риб, птахів, звірів, людей та квітів. Такі малюнки вивішували на вікна, щоб захистити будинок від зла. У деяких поселеннях перед весіллям прикрашали помешкання білими витинанками, які виготовлялися нареченою. Вважалося, що найкраща наречена та, у якої найажурніші витинанки.

Дуже давно в Україні паперовими візерунками прикрашали полицки з посудом, стіни, вікна, печі, дарували їх одне одному на Різдво та Великдень. Витинанки, майстерно вирізані господинею будинку, використовували замість рушників та фіранок, прикрашаючи ними ікони у червоних кутах хати та вікна. Як тільки не називали такі прикраси: павуки, ужики, голубки, зірочки, хрестики, стригунці. І лише у 1913 року з'явилася назва «витинанка».

2. Види витинанок.

Характерною рисою народних вирізок з паперу є їхня симетрична побудова. Дзеркальна симетрія (наприклад, у зображеннях дерева життя) дає відчуття врівноваженості та спокою. Найчастіше симетричні візерунки, ритмічно повторюючись, стають елементами орнаменту. Це досягається або шляхом складання паперу в кілька разів або наклеюванням зображень один біля одного. Сюжетні витинанки вирізали вільно, від руки, не складаючи

папір. Це зазвичай були зображення сільського весілля, польових робіт та інших сценок із життя селян.

Чим же відрізняються одинарні витинанки, складні та ажурні витинанки?

Одинарні витинанки зроблені з одного аркуша паперу, його можна скласти 2, 4, 6, 8 разів або не складати зовсім.

Складні витинанки завжди робили з кількох аркушів різного кольору. Вони поділяються на:

- складові – створюються з невеликих фрагментів, які потім збираються на єдину композицію,
- накладні – різнокольорові аркуші паперу накладаються один на інший так, щоб кожен колір був добре видно.

Силуетні прикраси виникли у Франції в середині 18 століття, звідти поширилися Європою. Їх різали із червоного паперу маленькими ножицями. Цим мистецтвом займалися і Н.В.Гоголь, та І.Рєпін.

Киригамі - вид орігамі, в якому допускається використання ножиць та розрізання паперу у процесі виготовлення моделі. Киригамі та витинанки мають спільне – прорізи.

Місто з паперу.

Молодий японець Ватару Іто захопився кірігами під час вступних іспитів до університету. Витівка з надходженням не вдалася, але вирізування фігурок з паперу просувалося дуже успішно. Захоплений японець розпочав роботу над проектом «Замок на океані» 4 роки тому. Для цього йому знадобився папір, клей та ніж, і робота закипіла.

Протягом трьох років Ватару Іто продовжував безуспішно вступати до університету, а паперовий замок збільшувався в розмірах, займав весь вільний простір невеликої квартири. За словами молодого японця, через брак місця спати йому доводилося під столом. І це не дивно! Розміри паперової композиції 2,4х1,8 м та 1м у висоту. Основний елемент композиції – замок, оточений собором, школою, тематичним парком, фабрикою та аеропортом.

Тепер «Замок на океані» знаходиться у виставковому павільйоні поблизу Токіо. Після закінчення виставки Іто має намір спалити свій твір і каже: «Я дуже захоплений творчістю під час роботи, але коли вона закінчена, я повністю втрачаю до неї інтерес».

3. Використання витинанок у житті.

- Нескладність технічних засобів, доступність та можливість створення шедеврів роблять витинанки популярною та улюбленою творчістю, як дорослих, так і дітей. Робота з ножицями, шаблонами, канцелярськими ножами сприяють корекції та розвитку мовної діяльності учнів (уваги, мислення, пам'яті, фантазії), розвитку дрібної моторики рук; вихованню працьовитості, акуратності, естетичного смаку.

За допомогою витинанок можна дуже красиво та оригінально оформити приміщення до будь-якого свята.

Для прикраси житла зараз витинанки використовують як елементи інтер'єру та декору стін, меблів, а також оригінальні подарунки на свята: 8 Березня, Різдво, Новий Рік, Великдень, день народження та ін.

4. Інструменти та матеріали, необхідні для виготовлення витинанок.

Зазвичай для виконання витинанок використовують тонкий, але міцний папір різних сортів. Наприклад, вирізати білі зимові пейзажі з білого паперу для пастель - одне задоволення. Білий колір надає особливого шарму вирізаній картині, а якщо підібрати вдалий темний фон, то ефект просто неймовірний. Тут дуже ефективним є використання паперу для акварелі.

Для роботи необхідні: гострі ножиці різної довжини, прямі, вигнуті та фігурні. Для дрібних деталей зазвичай використовують манікюрні ножиці.

5. Послідовність виконання витинанки.

Починають роботу з ескізу, у якому необхідно зобразити те, що мають побачити наприкінці роботи.

Намічають контури відповідно до ескізу, потім вирізають, дотримуючись рамок вибраного контуру. У цьому закриті ділянки визначають заздалегідь,

оскільки вони при вирізанні видаляються. Якщо їх треба зберегти, то продумують елементи, що сприяють їхньому з'єднанню.

III. Практична частина.

1. Показ виробу.
2. План роботи.
3. Тренувальні вправи у прорізанні паперу (лінія, «крапелька»).
4. Виготовлення витинанок.

Правила роботи з ножицями:

1. Не бери ножиці без дозволу вчителя.
2. Працюючи ножицями, стеж за пальцями лівої руки.
3. Передавай ножиці у закритому вигляді кільцями вперед.
4. Не тримай ножиці гострими кінцями вгору.
5. Не залишай їх у розкритому вигляді.
6. Для різання по прямій лінії переміщуйте ножиці вперед.
7. При вирізанні круглих деталей повертайте заготовку.
8. Деталі зі складним контуром можна вирізати, виконуючи ряд надрізів.
9. Щоб вирізати по одній безперервній лінії, повертай папір у різні боки.

IV. Обговорення техніки. Враження учнів.

Відповіді вчителя на питання школярів.

V. Результат заняття.

У мене вже є досить велика колекція зразків, шаблонів витинанок, якщо вам стало цікаво, я з вами поділюся. Бажаю успіхів!

- Ось і закінчилося наше заняття. Вийшли чудові картини, які даруватимуть радість усім, хто їх побачить і чию кімнату вони прикрасять.

А тепер побажання всім вам: «Нехай так само чудово і мило. Захоплено, жваво, гарно. У долі виникають радості. Вносячи у ваше життя присмак солодошей!»

ВИСНОВКИ

Отже, аналізуючи проведені дослідження, зазначимо, що витинанка може використовуватися на сучасних уроках трудового навчання та технологій з метою формування та розвитку естетичного шляху.

В нашому дослідженні естетичне виховання учнів представляє цілісний педагогічний процес взаємодії педагогів і вихованців, заснований на спеціально організованій діяльності, спрямованій на перетворення особистісного, діяльнісного та творчого компонентів естетичної культури. Структуру даного процесу становлять цільовий, змістовий, організаційно-діяльнісний і результативний компоненти.

В процесі впровадження педагогічного експерименту з проблеми даного магістерського дослідження було проведено 15 занять з учнями 7-8 класів. Заняття проводилися один раз на тиждень, згідно з розкладом. Тема занять: «Витинанка як ремесло українського народу» Мета практичних занять: сформувати знання з поняття витинанки, ознайомити школярів з технікою виконання витинанки, розкрити поняття витинанки, як виду народної творчості та декоративно-прикладного мистецтва. Активізувати інтерес учнів до цього виду творчої діяльності. Сприяти розвитку дрібної моторики, наочно-образного мислення, активізувати зорову і рухову пам'ять. Розвивати та виховувати посидючість, увагу, вміння слухати та запам'ятовувати, наполегливість, працелюбіє.. Формувати інтерес до пізнання історії рідного краю та народу, його культури і побуту. Виховувати бажання приносити своєю працею радість іншим, шанобливе ставлення до праці близьких і рідних людей. Навчати любити свою батьківщину, пам'ятати місце де народилися, поважати свій народ.

Використовуючи різні форми ознайомлення дітей з тим чи іншим промислом, ми показуємо його зв'язок з іншими видами декоративно-прикладного мистецтва і значення кожного з них для людини в різні історичні періоди. Крім цього школярі вчать простежувати взаємозв'язок предметів

побуту минулого з сучасними, що демонструє зв'язок часів і особливості взаємодії, перетворення форм з плином часу.

В оцінці творів дітьми переважають предметно-функціональні та динамічні характеристики. У процесі визначення початкового рівня розвитку естетичного смаку особливу увагу було приділено аналізу творчих робіт, як відображенню естетичних уявлень дітей. У будь-якій дитячій роботі, так чи інакше, передано емоційний стан, емоційний відгук на тему у витинанні, але далеко не кожна дитина цілеспрямовано і усвідомлено використовує засоби художньої виразності. Як правило, діти інтуїтивно підбирають колірне і композиційне рішення.

Все вище сказане, підтверджує актуальність даного дослідження. Щодо мети, то вона була сформульована так: аналіз можливостей використання художньої витинанки на уроках трудового навчання та технологій для формування та розвитку естетичного смаку учнів. Для досягнення мети дослідження були поставлені завдання, які були виконані у процесі опрацювання теми:

1. Визначено розуміння естетичного смаку як категорії у мистецтві;
2. Проаналізувано значення естетичного смаку у суспільстві;
3. Досліджено проблему формування естетичного смаку;
4. Визначено структуру та сутність естетичного виховання учнів;
5. Досліджено поняття декоративно-прикладного мистецтва у шкільній програмі та його роль у формуванні естетичного смаку учнів;
6. Проаналізувано організацію ознайомлення учнів з декоративно-прикладним мистецтвом;
7. Діагностувано рівень розвитку естетичного смаку учнів середньої школи;
8. Внесено розробки з удосконалення уроків з вивчення витинанки як засобу формування естетичного смаку школярів.

Можна зробити висновок, що процес і результат виконання творчих робіт, співвіднесені з самооцінкою учнів, можуть так само сприяти визначенню рівня

розвитку естетичного смаку. На основі результатів наведених вище тестів і аналізу творчих робіт учнів до кожного з критеріїв була розроблена система рівнів. Кожному рівню була дана характеристика і присвоєно числове вираження в балах.

Однак, слід зазначити, що естетичне освоєння дійсності не обмежується діяльністю людини лише у галузі мистецтва, бо воно присутнє у будь-якій творчій діяльності у тій чи іншій формі. Інакше кажучи, людина виступає художником коли вона безпосередньо виробляє твори мистецтва, а саме твори поезії, живопису чи музики. Естетичний початок закладено у самій людській праці, у її діяльності, змістом якої є перетворення навколишнього світу, життя і себе.

Розвиток естетичного смаку особистості починається у дитячому віці. Дуже складно формувати естетичні ідеали, художні якості та смак, коли вже сформувалася певна людська особистість. В цьому контексті, особливу увагу слід звернути на розвиток естетичного смаку у школярів, починаючи з початкової школи. Таким чином, зростає роль вчителів, які, здійснюючи освітній процес, компетентно вирішують проблеми з розвитку естетичного смаку школярів.

Розвиток естетичного смаку являє собою процес формування почуттів у, так званій, сфері прекрасного. Однак, в естетиці воно пов'язане не тільки з мистецтвом, а й з художнім відображенням дійсності у почуттях та свідомості людини, з її здатністю щодо розуміння прекрасного та відтворенням його у житті.

Естетичний розвиток являє собою процес цілеспрямованого становлення у дитини сутнісних сил, які забезпечують її активність щодо естетичного сприйняття, формування творчої уяви, а крім того емоційного переживання, і навіть формування духовно-естетичних потреб особистості.

З метою розвитку та формування естетичного смаку учнів було запропоновано внести деякі зміни до освітньої програми предмету «Трудове

навчання та технології» шляхом введення у нього комплексу уроків з вивчення витинанки.

Комплекс уроків можна представити двома блоками: теоретичним та практичним. У рамках теоретичного блоку учні знайомляться з поняттям витинанки, вивчають традиції виконання витинанки у рідному краї, ознайомлюються з технікою виконання витинанки.

Практичний блок орієнтований на відпрацювання набутих знань на практиці шляхом виготовлення реальних витинанок учнями на уроках.

Відзначимо, що така взаємодія спрямована не лише на оволодіння практичною діяльністю, а й на розвиток естетичного смаку, процес якого можна вважати вдалим, адже кожен з учнів впорався з завданнями щонайменше на середньому рівні, що дозволяє стверджувати про те, що запропонований цикл уроків може бути введено в освітню програму предмету «Трудове навчання та технології» у 7-8 класах на постійній основі.

Таким чином, можна стверджувати, що завдання дослідження виконані і мета досягнута.

Результати магістерського дослідження можуть бути використані в практичній діяльності вчителя на заняттях з трудового навчання та технологій. Застосування результатів дослідження в навчальній діяльності школи сприятиме більш глибокому та ґрунтовному опануванню здобувачами освіти окремих тем навчальних дисциплін, допомагатимуть ширше опанувати відповідний матеріал та усвідомити місце декоративно-прикладної творчості у формування естетичного смаку учнів загальноосвітньої школи, а конкретно витинанки, як різновиду декоративно-прикладної творчості.

Однак слід зазначити, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів цієї багатогранної проблеми. Подальший науковий пошук доцільно спрямувати на поширення вивчення педагогічної проблеми з розвитку естетичного смаку школярів майбутніми вчителями трудового навчання та технологій, а також на впровадження естетичного компонента в практику роботи інституту

післядипломної педагогічної освіти, зокрема у процес підвищення кваліфікації вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алейникова О.С. К вопросу об эстетическом воспитании младших школьников средствами музыки. Гуманизация образования. 2010. № 2. С. 41-46.
2. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкович М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. - Львів: Світ, 2010. - 272с.
3. Антонович Є.А., Проців В.І., Свид С.П. Художні техніки у школі. - К., 1997.- 305с.
4. Анулова Л.Ф., Приблуда С.З. Материаловедение и технология производства художественных керамических изделий. - М.: Высшая школа, 1979.-216 с.
5. Ассєв Ю.С. Джерела мистецтв Київської Русі. - К.: Мистецтво, 2009. -214 с.
6. Бабаєва В.В. Эстетическое воспитание дошкольников. М.: Просвещение, 2012. - 250 с.
7. Бабанский Ю.К. Избранные педагогические труды. - М.; Педагогика, 1982.- 560 с.
8. Барадулин В.А. Сельському учителю о народных промыслах. - М.: Просвещение, 1979. - 112с.
9. Баранов С.П. Сущность процесса обучения. - М.: Педагогика, 1981, -224с.
10. Берштейн К.А. Очерки по физиологии движения и физиологии активности. - М.: Медицина, 1966. - 380с.
11. Баттє Ш. Изящные искусства, сведённые к единому принципу. История эстетики. Памятники мировой эстетической мысли: в 5 т. Т. 2. Эстетические учения XVII-XVIII веков. М.: Искусство, 2014. С. 378-390.
12. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. 2-е изд. М. : Худож. лит., 2010. – С.45-49.
13. Бездухов В.П. Культура и образование. Ценностные ориентиры и когнитивные структуры в деятельности учителя. Самара: СГПУ, 2012. С. 66-173.

14. Беспалько В.П. Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний // Советская педагогика. -1968. - №1. - С.49 - 54.
15. Беспалько В.П. Доступность учебного материала // Сов. педагогика. -1987.- №4.-С.53-56,
16. Беспалько В.П. Использование поэлементного анализа трудовых умений для совершенствования обучения труду // Школа и производство. -2008.-№3.- С.16-20.
17. Бехтерев В.М. Творчество с точки зрения рефлексологии. Гений и творчество. - Л., 1924. – 220 с.
18. Білевич І.В. Виховна робота зі студентами в процесі вивчення народних ремесел // Трудова підготовка в закладах освіти. -1998. - №1. - С.46-50.
19. Блахут А. Роль эстетического воспитания в развитии творческих способностей личности: Автореф. дисс... канд. философ, наук. - К., 1984.- 21 с.
20. Блинов Л.В. Объективная оценка практических умений учащихся // Школа и производство.- 2006. - №10. -С.61-62.Бёрк Э. Философское исследование о происхождении наших идей возвышенного и прекрасного. М.: Искусство, 2019. 237 с.
21. Борев Ю. Б., Эстетика : учебник. М. : Высш. шк., 2012. – 240 с.
22. Борисов С.В. Эстетические ценности и эстетический вкус: философский аспект. *Magistra Vitae*. 2013. Т 1, № 2(16). С. 138-141.
23. Буров А. И. Эстетика : проблемы и споры. М. : Искусство, 2015. – 110 с.
24. Бутник-Сіверський Б.С. Українське народне мистецтво. - К.: Наукова думка, 1966,-224с.
25. Быстрова Т. Ю. философские проблемы творчества в искусстве и дизайне: учеб. пособие. УГТУ—УПИ. Екатеринбург, 2017. – 216 с.
26. Бычков В.В., Маньковская Н.Б. Вкус как главная предпосылка эстетического опыта. *Вестник славянских культур*. 2016. Т. 40, № 2. С. 203-218.

27. Васильченко О. А. Формирование эстетического вкуса подростков в процессе школьной музыкально-хоровой деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук, 2011. – 24 с.
28. Виноградов М.И. Физиология трудовых процессов. - М: Медицина, 1966.- 367с.
29. Від ремесла до творчості: Збірник. - К.: Час, 2008. - 152с.
30. Внеклассная работа по труду: Работа с разными материалами / Сост. А.М. Гукасова. -М: Просвещение, 1981. - 176с.
31. Волков І.П. Вчимо творчості // Педагогічний пошук / Упор. І.М. Баженова - К., 1988. - С. 90-126.
32. Воловик П.М. Теорія імовірності і математична статистика в педагогіці. -К.: Радянська школа. 1969. – 222 с.
33. Вихрущ А.В. Трудова підготовка учнів у загальноосвітніх школах України (XIX - початок ХХ століття). - К., 2011. - 199с.
34. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте. - М: Просвещение, 1991.-93 с.
35. Гонташ Г.Є. Формування творчої особистості. // Всесвітня література та культура. – 2003. - №5- С.13-16
36. Данченко О.С. Невмируще джерело. Бесіди про українське народне мистецтво. - К.: Мистецтво, 2009.- 190 с.
37. Дидактичні засоби і навчальна техніка. Комплексна програма державної національної програми “Освіта. (Україна ХХІ століття)”.Проект. Укл. В. П. Волинський, А. М. Гуржій, Г. О. Козлакова. - К. : ІСДО, 1994. - с. 40 ; 1981. №11. - с. 13 - 19.
38. Дубова Н. Мотивація творчої діяльності учнів на уроках обслуговуючої праці. // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2004. - №2. - с.8 - 10.
39. Зайцева О. Творча діяльність як засіб розвитку професійних інтересів школи у процесі трудового навчання. // Трудова підготовка в закладах освіти. - 1999. - Вип.1 – С. 5-8.

40. Захарчук-Чугай Р.В. Декоративно-прикладне мистецтво.-Львів: Світ, 1993.- С.89-94.
41. Зязюн І.А. Всеукраїнська державна комплексна програма естетичного виховання //Педагогіка і психологія: Вісник АПН України. -1993. - №1.- С.43-51.
42. Іваночко А.В. Народні ремесла на уроках трудового навчання // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2008. -№3. -С. 10-11.
43. Кара-Васильєва Т. Декоративне мистецтво України ХХ століття. У пошуках «великого стилю» / Т. КараВасильєва, З. Чегусова. — К. : Либідь, 2005. — 280 с.
44. Коломієць Ю.В. Трудове виховання учнів 8-9 класів на традиціях і звичаях українського народу: Дис. канд. пед. наук: 13.00.02. - К., 1998. - 191с.
45. Морев О. Формування загальнотрудових умінь у різних дидактичних системах трудового навчання. // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2005. - №5. - с.51 - 53.
46. Пантелеева Р. Изготовление сувениров как возможность выразить свое „Я”: (педагогу дополнительного образования) /Р. Пантелеева, В.Гайнулина // Воспитание школьников. - 2004. - №4. - с.27 - 32.
47. Петрова О.М. Мистецтвознавчі рефлексії. Історія, теорія та критика образотворчого мистецтва 70-х років ХХ століття — початку ХХІ століття : збірка статей / О.М. Петрова. — К. : КМ Академія, 2004. — 400 с.
48. Станкевич М.Є. Українські витинанки / М.Є. Станкевич. — К. : Наукова думка, 1986. – 220 с.
49. Технология 5-11 классы. Проектная деятельность на уроках: планирование, конспекты уроков, творческие проекты, рабочая тетрадь для учащихся / авт. Сост. Н.А. Пономарева.- Изд. 2-е- Волгоград: Учитель, 2013.-107 с.
50. Тихонюк О.В. Паперове мереживо українських художників / О.В. Тихонюк // Образотворче мистецтво. — 2009. — № 3. —
51. Тищенко О.Р. Історія декоративно-прикладного мистецтва України (XIII—XVIIIст.) / О.Р.Тищенко. — К. : Либідь, 1992. 6. Blachowski A. Polska

- wycinanka ludowa / A. Wlachowski. — Torun, 1986. 7. Полуніна Н. Приятнейшая тень / Н. Полуніна, А. Фролов [Електронний ресурс]
52. Тхоржевський Д. Концепція “Трудове навчання” у 12 - річній загальноосвітній школі. // Трудова підготовка в закладах освіти. - 2001. - Вип. 2 3 - 5 с.
53. Ушкова Н. В. Размышление об эстетическом воспитании / Н. В. Ушкова // Молодой ученый. - 2012. - №10. - С. 392-394.
54. Фіцула М.М.. Педагогіка. Навчальний посібник. - К.: Академвидав. - 2005. – 160 с.